

Vuk-Pavlovićeva metafizika spoznaje

TOMISLAV DRETAR

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
tdretar@ifzg.hr*

FILIP GRGIĆ

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
filip@ifzg.hr*

UDK 1(091)(497.5)"19"

I Vuk-Pavlović, P.

165:11

Izvorni znanstveni članak /
Original scientific paper

Primljeno / Received : 22. 5. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 15. 7. 2025.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2\(102\).7](https://doi.org/10.52685/pihfb.51.2(102).7)

Sažetak

U ovom radu razmatramo status spoznajne teorije u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića. U prvom poglavlju detaljno analiziramo strukturu spoznaje i njezinu ukorijenjenost u doživljaju. Potom, u drugom poglavlju, pokazujemo zašto ta analiza pripada metafizici, a ne spoznajnoj teoriji, te upućujemo na neke probleme u vezi s Vuk-Pavlovićevim shvaćanjem metafizike. U trećem poglavlju ukazujemo na neke manjkavosti u njegovu shvaćanju teorije predmeta, a u posljednjem poglavlju na neke nejasnoće u njegovu shvaćanju spoznajne teorije kao nauke. U zaključku tvrdimo da Vuk-Pavlovićev opis statusa spoznajne teorije ostavlja previše važnih pitanja otvorenim da bi se moglo tvrditi kako je on definitivno pokazao da polazište filozofije treba biti metafizika, a ne spoznajna teorija. Ambiciozan pothvat koji je poduzeo nesumnjivo je važan i originalan, osobito u prvom dijelu *Spoznaje i spoznajne teorije*, gdje je suptilnom analizom svijesti uvjerljivo pokazao u najmanju ruku to da svako objašnjenje znanja i spoznaje mora u obzir uzeti bazičnu strukturu doživljaja. No zaključci koji se u drugom dijelu knjige odatle izvode o statusu spoznajne teorije ipak, smatramo, zahtijevaju detaljnije i uvjerljivije obrazloženje.

Ključne riječi: doživljaj, metafizika, Pavao Vuk-Pavlović, spoznaja, spoznajna teorija, teorija predmeta

Uvod

U svojoj *Spoznaji i spoznajnoj teoriji*¹ Pavao Vuk-Pavlović želi dokazati da spoznajna teorija nije samostalna, zaokružena i zasebna *znanost*. Glavni razlog tomu jest činjenica da znanost podrazumijeva homogen i jedinstven predmet te istu takvu metodu. No predmet spoznajne teorije, spoznaja, nije homogen i jedinstven. Spoznaja je heterogeni predmet koji se sastoji od dviju međusobno potpuno različitih, štoviše oprečnih sastavnica – spoznavanja kao psihičke funkcije i spoznatog predmeta kao njezina objektivnog korelata. Te dvije sastavnice spoznaje zapravo su objekti dviju različitih disciplina – psihologije i onoga što Vuk-Pavlović, slijedeći Alexiusa Meinonga, naziva teorijom predmeta – koje imaju sasvim različite metode. Do istog se zaključka dolazi pretpostavi li se, u tradiciji Franza Brentana, Meinonga i Wilhelma Wundta, da je objekt spoznajne teorije očitost (*Evidenz*). Jer i očitost je složevina koja se sastoji od dviju heterogenih sastavnica, subjektivne izvjesnosti (*Gewissheit*) i objektivnog valjanja (*Geltung*) te zbog toga također ne može biti objektom jedne jedinstvene znanosti, nego dviju znanosti, psihologije i teorije predmeta.²

Ipak, to ne znači da spoznaja (a onda i očitost) nije objekt znanstvene obrade. Ona je, kao prvo, objekt psihologije, koja ispituje subjektivni korelat spoznaje, naime proces spoznavanja. Nadalje, ona je objekt teorije predmeta, koja ispituje objektivni korelat spoznaje, naime spoznati predmet. No spoznaja je objekt i metafizike. Jer metafizika je znanost koja, u najopćenitijem smislu riječi, ispituje relaciju koja postoji između različitih elemenata kao što su spoznavanje i spoznato (kao i fizičko i psihičko, materija i um itd.). Naposljetku, Vuk-Pavlović ne niječe da spoznajna teorija postoji. Ona postoji isto kao što postoje i etika, estetika, filozofija religije, to jest bilo koja filozofska disciplina. No nijedna od tih disciplina, uključujući spoznajnu teoriju, nije znanost, nego je, u Vuk-Pavlovićevoj terminologiji, *nauka*. Prema tome, ispada da je spoznaja objekt četiriju disciplina – psihologije, teorije predmeta, metafizike i spoznajne teorije – od kojih su prve tri znanosti, dok je posljednja samo nauka ili, jednostavno, filozofska disciplina.

¹ Dr. Pavao Vuk-Pavlović, *Spoznaja i spoznajna teorija* (Zagreb: Tipografija d. d.; izdano s potporom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1926). Ponovljeno izdanje: Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2009. Ovdje upućujemo na izvorno izdanje, uz korištenje kratice *SST*.

² Usp. Franz Brentano, *Wahrheit und Evidenz*, Oskar Kraus (ur.) (Leipzig: Meiner, 1930) (izvornik 1911); Alexius Meinong, *Über die Erfahrungsgrundlagen unseres Wissens*, u: Rudolf Haller i Rudolf Kindinger (ur.) u suradnji s Roderickom M. Chisholmom, *Alexius Meinong Gesamtausgabe* (Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1968–1978), sv. V, pp. 367–481 (izvornik 1906); Wilhelm Wundt, »Psychologismus und Logizismus«, u: *Kleine Schriften 1* (Leipzig: Engelmann, 1910), pp. 511–634; usp. 622, citirano u *SST*, pp. 195–196.

Čita li se *SST* zajedno s govorom »Spoznajna teorija i metafizika« što ga je Vuk-Pavlović održao iste 1926. godine u JAZU,³ krajnji cilj njegova upuštanja u raspravu o spoznajnoj teoriji očit je. On želi odbaciti neokantovsku zamisao da polazište filozofije čini spoznajna teorija i tvrditi da »[n]e <...> spoznajna teorija, nego naprotiv metafizika, pod kojim se god imenom inače i krila, u stvari kako je bila, tako i ostaje prva i osnovna nauka, πρώτη φιλοσοφία.«⁴ Stavimo li zasad na stranu insistiranje na tome da je upravo metafizika ta koja treba biti polazište filozofije, očito je da se svojom kritikom spoznajne teorije Vuk-Pavlović pridružuje nizu filozofa koji su početkom 20. stoljeća razvijali alternativu neokantovskom spoznajnoteoretskom zasnivanju filozofije. Prema Vuk-Pavloviću Kantovi nastavljači uzimaju Kantov kriticizam kao osnovu za kritiku mogućnosti metafizike uopće. U tom pogledu ključan je Kantov »kopernikanski obrat« prema kojemu svijet nije »kosmocentričan«, već »egocentričan«, iz čega proizlazi da subjekt nije korelat objektivno uređene stvarnosti, već je subjekt taj koji, sebi inherentnom sintetičkom funkcijom, uređuje stvarnost.⁵ Iz toga proizlazi, po Vuk-Pavlovićevoj analizi, da svijet nije objektivno stvaran, već je stvarnost uvijek mišljenjem konstruirana stvarnost. Spoznajna teorija stoga u takvu pristupu zauzima privilegirano mjesto i ona je osnova izgradnje znanstvenog sustava koji je u suprotnosti s »filozofijom bistva«, jer se sva pitanja o stvarnosti svode na problem spoznaje, čime ona postaje osnova analize svijeta.⁶ Spoznajna je teorija u tom smislu jedini siguran izvor znanja o svijetu, jer ne samo da se u opravdanoj spoznaji može doći do znanosti već je sam svijet konstruiran na temelju sintetičke funkcije svijesti. Pitanje spoznaje je onda temeljno pitanje filozofije uopće, a filozofija, ističe Vuk-Pavlović, može biti univerzalno važeća znanost ukoliko je »spoznajno-teorijska filosofija«.⁷

Takvu teoriju Vuk-Pavlović smatra problematičnom tvrdeći, kao što je spomenuto, da primarna znanost nije spoznajna teorija, nego metafizika. Tvrditi da je primarna znanost spoznajna teorija problematično je jer je upitno je li ona uopće znanost. To se pitanje nameće jer nije sigurno da spoznajna teorija ima jedinstveni predmet na temelju kojeg se može izgraditi znanost, koja je sistematična i logički konsistentna.⁸ Nadalje, Vuk-Pavlović se pita je li uistinu moguće, baveći se isključivo problemom spoznaje u okviru spoznajne teorije,

³ Dr. Pavao Vuk-Pavlović, »Spoznajna teorija i metafizika«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga* 103 (1928) (knj. 235), pp. 50–58.

⁴ *Ibid.*, p. 58.

⁵ *Ibid.*, p. 51.

⁶ *Ibid.*, pp. 51–52. O »bistvu« usp. dolje, pp. 7–8.

⁷ *Ibid.*, p. 52.

⁸ *Ibid.*, pp. 52–53.

izbjeći metafizičke pretpostavke. Oba ta problema mogla bi se povezati s njegovim mislima o odnosu »predznanstvene« i »vannaučne« istine s bistvom:

»Razumije se samo sobom, da i spoznajna teorija, hoće li da se prikaže kao znanost, mora da zadovolji opće zahtjeve, kojima se znanstveno mišljenje u opreci prema neznanstvenome nužno ima pokoriti. Kako međutim između istine i neistine nema posredstva, ne može neka vanznanstvena ili predznanstvena istina, dok je mišljena *istina*, biti možda gora ili manje istinita od znanstvene, ne može se dakle razlikovati od naučne istine po bivstvu. Inače bismo naime došli do bezrazložne i nepodnošljive pretpostavke dvostruke istine. Predznanstvena je istina jednako istina kao i znanstvena, a naučno mišljenje istine ima pred vannaučnim po obliku tek tu prednost, što sadržaj znanja svijesno misli po jednoznačnim zakonima, prema kojima se on *sređeno* da prikazati. Naučno mišljenje drugim riječima ne samo da ne poznaje izolirane istine, nego se svaki sud misli uvrzen u stalnu širu saveznost, misli kao prolazna točka u jednoznačnome nizu sudova, koji je poredan i povezan principom razloga. Nazovemo li takav jednoznačan niz sustavom, možemo reći, da je upravo *sustavnost* ono, što znanost čini znanošću.«⁹

Ostavlajući Vuk-Pavlovićevu definiciju nauke i njenu razliku spram znanosti zasad po strani,¹⁰ pokazuje se da postoji istina izvan znanosti koja je po bistvu jednaka znanstvenoj istini. U istom je odnosu i znanost s »vanznanstvenom« istinom, pri čemu je ključno da Vuk-Pavlović tvrdi da znanost »sadržaj znanja misli po jednoznačnim zakonima«. Pojam znanja, koji se izvodi iz doživljaja i kao takav prethodi svakoj teorijskoj razradi, temelj je Vuk-Pavlovićeve razrade problema spoznajne teorije i temelj je za njegovo shvaćanje znanosti i metafizike. Kao što ćemo vidjeti, znanje za Vuk-Pavlovića podrazumijeva predspoznajnu povezanost s objektivnim činjenicama svijeta, zbog čega bi se moglo tvrditi da je njegovo shvaćanje filozofije objektivističko, za razliku od neokantovskog subjektivističkog kritizma. Taj objektivizam dolazi do izražaja kada tvrdi da spoznajna teorija mora biti zasnovana na metafizici, jer spoznajna teorija uvijek već počiva na nekim tvrdnjama o svijetu. Tako stoji i s izvornom Kantovom filozofijom, za koju se tvrdi da se razlikuje od neokantovskih razrada. Iako je zbog Kantove filozofije spoznajna teorija postala primarna filozofska disciplina i metafizika je označena negativno, sam Kant prihvaćao je metafiziku u kontekstu razumijevanja načina na koji se dolazi do onoga što je apriorno, dok je sama analiza apriornog zadata spoznajne teorije.¹¹ Na taj način Vuk-Pavlović

⁹ Ibid., p. 52. Iako i u *SST* i u »Spoznajnoj teoriji i metafizici«, kao i u drugim svojim djelima, Vuk-Pavlović dosljedno upotrebljava izraz »bistvo«, ovdje piše »bivstvo«, što je vjerojatno omaška.

¹⁰ Dok u *SST* Vuk-Pavlović razlikuje nauku i znanost, u »Spoznajnoj teoriji i metafizici«, kako se čini, ne. Usp. dalje, pogl. 4.

¹¹ Ibid., pp. 57–58.

konstatira da svaka spoznajna teorija ovisi o metafizičkom sustavu unutar kojeg se nalazi i počiva na specifičnim pretpostavkama. Stoga nije čudno da u uvodu *SST* nastoji izbjeći kantovska i prirodoznanstvena rješenja problema spoznaje. Jedina mu je pretpostavka ta da postoji spoznajni doživljaj kao činjenica, čime želi ispitati je li spoznajna teorija moguća kao jedinstveni sistem ili znanost. Osnovno je polazište stoga doživljaj unutar kojeg se spoznaja uopće i pojavljuje, te se pokazuje da je ona uvijek već usmjerena na neku danost ili, Vuk-Pavlovićevim riječima, neko »znano«.

SST bismo mogli shvatiti kao podrobnu razradu zamisli da polazište filozofije nije spoznajna teorija, nego metafizika, a glavni dio toga čini argument da spoznajna teorija, za razliku od metafizike, uopće nije znanost. No do tog se argumenta dolazi postupno. *SST* je podijeljena na tri glavna dijela: »Pretpostavke spoznajne teorije«, »Predmet spoznajne teorije« i »Problem spoznajne teorije«. Tematiziranje statusa spoznajne teorije zapravo započinje tek u odjeljku »2. Predmeti i metode spoznajne teorije« drugog dijela knjige »Predmet spoznajne teorije« (*SST*, 150). U prvom dijelu razmatra se, najopćenitije govoreći, sam pojam spoznaje i njezina ukorijenjenost u doživljaju svijeta. Pokazuje se kako se u izvornim oblicima doživljavanja, koje Vuk-Pavlović naziva »prastav« i »međustav«, fenomenalno i logički razdvajaju svjesnost, s jedne, i predmetnost, s druge strane, te se formira posebna vrsta doživljaja – »spoznajni doživljaj« – to jest spoznaja. U prvom, najopsežnijem, poglavlju ovoga rada raspravljat ćemo o osnovnim obilježjima prastava, međustava i spoznajnog doživljaja kako bismo prikazali, kako ih Vuk-Pavlović naziva, pretpostavke spoznajne teorije.¹² Budući da je glavni predmet rada ispitivanje statusa spoznajne teorije, u tom ćemo poglavlju ponuditi dobrohotno čitanje njegova shvaćanja pretpostavaka spoznajne teorije. Drugim riječima, pretpostavit ćemo da ono predstavlja zaokružen i dobro utemeljen opis. Potom ćemo, u drugom poglavlju, razmotriti jednostavno pitanje: koja je to disciplina koja razmatra pretpostavke spoznajne teorije? Po svemu sudeći, to može biti samo metafizika, tako da ispada da je prvi dio *SST* svojevrsno metafizičko istraživanje ne samo spoznaje nego i znanja, doživljaja, prastava, međustava, svijesti i njezinih funkcija itd. No vidjet ćemo da je to, s obzirom na ono što Vuk-Pavlović inače kaže o objektu metafizike, pomalo neočekivan zaključak.

U trećem ćemo poglavlju razmotriti Vuk-Pavlovićevu tvrdnju da je objektivni korelat spoznaje, spoznati predmet, objekt teorije predmeta. Zamisao

¹² Za temeljitiji i obuhvatniji prikaz usp. Marija Brida, »Spoznajni problemi u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 13/1–2(25–26) (1987), pp. 101–117; Marija Brida, *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo* (Zagreb: Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, 1974), pp. 27–53.

teorije predmeta kao ne samo filozofske discipline nego i *znanosti* Vuk-Pavlović neobvezatno preuzima od Meinonga. Kažemo »neobvezatno« zato što on, za razliku od Meinonga, nema nikakvu razrađenu teoriju predmeta. Štoviše, kako ćemo pokušati pokazati, iz njegovih argumenata uopće nije jasno ne samo čime se teorija predmeta točno bavi i kojom se metodom koristi nego i zašto bi se ona mogla smatrati znanost. Kako bi opravdao svoju tvrdnju da se spoznajna teorija raspada u psihologiju i teoriju predmeta Vuk-Pavlović bi trebao imati puno određeniju sliku teorije predmeta nego što je ona koju nalazimo u *SST*.

Naposljetku, u četvrtom ćemo poglavlju raspraviti o Vuk-Pavlovićevoj tvrdnji da spoznajna teorija ipak, na kraju krajeva, postoji, ali ne kao znanost, nego kao nauka. Isto vrijedi i za druge filozofske discipline, kao što su etika i estetika, koje se također raspadaju na psihologiju i, po svemu sudeći, teoriju predmeta. No pitanje je što onda ostaje kao objekt proučavanja spoznajne teorije ako je sve što se od njezina objekta moglo proučavati već proučeno u psihologiji, teoriji predmeta i metafizici. Tvrdimo da *SST* ni na to pitanje ne daje jasan odgovor.

Prema tome, zaključci ovoga rada u velikoj su mjeri negativni: Vuk-Pavlovićeva *SST* ostavlja previše važnih pitanja otvorenim da bi se moglo tvrditi kako je definitivno pokazao da spoznajna teorija ne može biti polazište filozofije i da ne može biti znanost u onom smislu u kojemu su, prema njegovu mišljenju, psihologija, teorija predmeta i metafizika znanosti. Ambiciozan pothvat koji je poduzeo u *SST* nesumnjivo je važan i originalan, osobito u prvom dijelu knjige, gdje je suptilnom analizom svijesti uvjerljivo pokazao u najmanju ruku to da svako objašnjenje znanja i spoznaje mora u obzir uzeti bazičnu strukturu doživljaja. No zaključci koji se u drugom dijelu odatle izvode o statusu spoznajne teorije ipak, smatramo, zahtijevaju detaljnije i uvjerljivije obrazloženje.

1. *Pretpostavke spoznajne teorije*

1.1. *Doživljaj i znanje*

Prema Vuk-Pavloviću, filozofija mora biti »filozofija bistva«.¹³ Tome svjedoči prva rečenica prvog poglavlja *SST*, gdje napominje da predmet filozofije nije jednostavno postojanje činjenica, tj. činjenice kao realni objekt, već je njen predmet pitanje »<...> smisla, koji tako reći lebdi nad činjenicama i prema kojemu ove činjenice same stoje u stalnoj bistveno-zakonitoj zavisnosti« ili »bistva zazbiljnosti«.¹⁴

¹³ Izraz je iz »Spoznajne teorije i metafizike«, p. 51.

¹⁴ Vuk-Pavlović, *SST*, p. 19.

Značenje izraza »bistvo« kod Vuk-Pavlovića teško je precizno odrediti. Uostalom, jedna od glavnih poteškoća s kojima se suočava Vuk-Pavlovićev čitatelj upravo je činjenica da neke od ključnih izraza kojima se koristi u svojoj filozofiji on ne samo da ne definira nego ih rabi na različite načine. Prevladavajući način upotrebe izraza »bistvo« u njegovoj filozofiji mogli bismo najjednostavnije objasniti na sljedeći način (usp. *SST*, 25–28). Da bismo nešto nazvali činjenicom, to mora biti smisljeno ili imati smisao, a bistvo je »*onaj konstitutivni faktor, koji činjenicu u njenu nagome postojanju veže uz zazbiljni smisao*« (*SST*, 26). Dakle, stvari su smisljene zato što ne samo da postoje nego i imaju bistvo. Što to znači? To ne znači samo to da imaju »bit« ili »esenciju«, ali ni samo to da su neprotuslovne ili konsistentne. To znači prije svega to da pripadaju nekoj logičnoj, sistematično i zakonomjerno uređenoj *cjelini*, koju Vuk-Pavlović naziva »kategorijalno područje«. ¹⁵ Drugim riječima, smisao »lebdi nad činjenicama« utoliko što činjenice pripadaju zakonomjerno uređenim cjelinama te su stoga »zazbiljne« (što ovdje više-manje znači isto što i »smisljene«) i imaju bistvo. ¹⁶ Budući da je predmet filozofije »bistvo zazbiljnosti« (*SST*, 19) kao takvo, to znači da filozofija nastoji spoznati najobuhvatniju cjelinu, ili najobuhvatniji *smisao*, svega što postoji.

No važno je naglasiti da je i pojam zazbiljnosti teško precizno odrediti, jer se izrazom »zazbiljnost« Vuk-Pavlović koristi na više načina. On tako kaže da je zazbiljnost smisao koji se zahvaća na nekom predmetu. Na taj se način zazbiljnost razlikuje od »stvarnog stanja« predmeta, odnosno ona se ne odnosi na predmet kao realni predmet, jer se zazbiljnost razlikuje od prostornih i vremenskih određenja (*SST*, 21). Kada Vuk-Pavlović kaže da je predmet zazbiljan, tada podrazumijeva da je taj predmet zahvaćen upravo kao nositelj smisla i ističe da je zazbiljnost kao takva istinita. To će se pokazati značajnim za njegovo poimanje spoznaje, pod kojom se misli na zahvaćanje bistva nekog predmeta. Konfuziju oko definicije zazbiljnoga moglo bi izazvati to što Vuk-Pavlović na nekoliko mjesta izjednačava zazbiljnost s postojanjem ili bitkom (*SST*, 105, 201, 231). ¹⁷ To je izjednačavanje potencijalno zbujujuće zato što je,

¹⁵ O čemu usp. više dolje, pogl. 3.1.

¹⁶ Usp. Marija Brida, »Predmetnost u Vuk-Pavlovićevoj filozofiji«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 15/1–2(29–30) (1989), pp. 175–185; usp. primjer na p. 180: »Naprimjer, zelena boja lista (one jabuke) ima svoj bistveni identitet unutar kategorijalnog područja optike: to je elektromagnetsko zračenje određene frekvencije i kvantnih oznaka, a te bistvene osobine stoje u zakonskim vezama s ostalim dijelom vidljivog i nevidljivog elektromagnetskog spektra. Na taj način konstituira se zelena boja kao *predmetnost optike*.« Bistvo zelene boje, dakle, konstituirano je pripadanjem kategorijalnom području optike.

¹⁷ Moglo bi se zapravo kazati da *SST* očituje kolebanje između upotrebe izraza »zazbiljnost« u strožem, tehničkom smislu, prema kojemu je zazbiljnost vezana uz smisao, i neobvezatnije

kao što je ustvrđeno, zazbiljnost različita od predmeta kao opstojnih, jer Vuk-Pavlović izričito tvrdi da je zazbiljni smisao »stalna zakonitost« i da mora biti u skladu s opstojnošću. Tako se »opstojno naprosto veže uz zazbiljni smisao« i zazbiljnost je zapravo »stalna zakonitost« s kojom su veze među opstojnim činjenicama uređene (*SST*, 33).

Iz svega navedenog čini se da Vuk-Pavlović razlikuje: 1. predmete ili činjenice kao zazbiljne, smislene ili istinite, tj. vezane uz bistvo, 2. predmete ili činjenice kao opstojeće, i to upravo zbog svojega zazbiljnog karaktera i 3. predmete ili činjenice kao realne predmete koji su podložni prostorno-vremenskim zakonitostima te propadaju i nestaju. Ono čime se ovdje bavimo su predmeti ili činjenice u prva dva smisla, s time da je njihova opstojnost nužno vezana uz logičku zakonitost bistva, zbog koje su zazbiljni. Tako i sam Vuk-Pavlović napominje da je zazbiljnost »kriterij postojanja« činjenica (*SST*, 20).

Pritom Vuk-Pavlović naglašava da se zazbiljnost ne može promatrati kao produkt svijesti te ističe da je i spoznaju nemoguće analizirati neovisno od zazbiljnosti. Tomu je tako jer se spoznaja analizira kao spoznajni doživljaj te je stoga vezana uz problem zazbiljnosti ili smisla putem kojeg se činjenice za svijest pojavljuju. Problematiči spoznaje zato se mora pristupiti ispitujući njezinu izvornu funkciju u sklopu formiranja filozofskog znanja kao otkrivanja bistva ili smisla na temelju kojeg su činjenice u zajedničkom »snošaju« (*SST*, 19). Drukčije rečeno, pretpostavlja se da postoje činjenice koje se nalaze u zakonitim vezama s obzirom na svoje bistvo, koje se čovjeku u doživljaju pojavljuje kao njihov smisao. Zato Vuk-Pavlović i naglašava da je egzistencija činjenica nužna pretpostavka svake filozofije, a isto tako bi se moglo tvrditi da je onda i njihova zazbiljnost, s kojom su one uvijek nužno povezane i prema kojoj su uređene, isto tako nužna pretpostavka filozofije. Ta osnovna postavka ključno je mjesto njegovih spoznajnoteorijskih izvoda u prvom djelu *SST*.

Neku činjenicu moguće je svjesno zahvatiti tek u mišljenju, i to tako da se činjenica shvati na temelju njezina smisla, tj. kao dio nekog zakonitog reda do kojeg je moguće doći mišljenjem nečega što je znano (*SST*, 25–26). Pritom je ovdje ključno istaknuti da Vuk-Pavlović razlikuje znanje od mišljenja i

upotrebe toga izraza, u kojoj *biti zazbiljan* jednostavno znači postojati. Slično se kolebanje nalazi i kod Bazale, kako u »Metalogičkom korijenu filozofije« (1923.) tako i u »Svijest i svijet, subjekt i objekt« (1927.). U strožem smislu, zazbiljnost je uvijek »određena težnjom i svrhom« i upućuje na »zakonitost svijeta i stvari« (»Metalogički korijen filozofije«, *Rad JAZU*, knj. 229 (1924), pp. 330–331). S druge strane, »zazbiljnost« ponekad upućuje i na jednostavno postojanje (usp. npr. »Metalogički korijen filozofije«, p. 322). O razlici između »zazbiljnosti« i »stvarnosti« kod Bazale usp. Marija Brida, »Naša filozofijska terminologija na prijelomu stoljeća i Bazalin udio«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14/1–2(27–28) (1988), pp. 159–164, osobito p. 163.

spoznaje. Kao što će se pokazati, znanje pripada predspoznajnoj fazi i svodi se, jednostavno, na doživljaj činjenica. Drugim riječima, doživljaj je određen odnosom prema nekoj činjenici i stoga je u svakom doživljaju uvijek jednostavno dano da postoji neko nešto kao nešto, zbog čega i ističe da je »znanje usidreno u doživljaju« (SST, 20). Iz toga proizlazi da se znati može jedino onaj predmet koji se doživljava i to doživljajno zahvaćanje je zapravo znanje da neki predmet postoji. To, naravno, još uvijek nije i spoznaja tog predmeta, već je jednostavna svijest nečega. Prema tome, znanje je jednostavan doživljaj nekog predmeta, tj. doživljajno zahvaćanje nekog predmeta, i nešto se može znati samo putem doživljaja koji je oblikovan doživljenim predmetom (SST, 20). Tako su zamjećivanje, mišljenje, predočavanje, haluciniranje i sl., tj. bilo koji svjestan oblik zahvaćanja predmeta, zapravo oblici znanja (SST, 21).

To nas vodi drugom važnom pojmu kojim se Vuk-Pavlović koristi u analizi doživljaja, a to je pojam *funkcije* svijesti. Najjednostavnije govoreći, funkcija svijesti je modus kojim se predmet zahvaća – zamjećivanje, mišljenje, predočavanje itd. Ona je tako dio doživljajnog totaliteta, u kojemu modus svijesti i predmet na koji je ona upućena čine jedinstvenu cjelinu (SST, 41–42). Bitno je napomenuti da iako su te funkcije dio svijesti i kao takve su psihičke funkcije, Vuk-Pavlović nastoji govoriti o predmetu kao *intencionalnoj danosti*.¹⁸ Stoga se čini da on razlikuje predmet kao intencionalan i predmet kao korelat psihičke funkcije. Tako će on istovremeno govoriti o psihičkim funkcijama svijesti i funkcijama svijesti kao intencionalnim usmjerenostima na predmet, koje su sadržajno određene bistvom predmeta. Stoga govori o »logički (ili intencionalno) danom predmetu« nasuprot »psihički danom predmetu«, jer se čini da je predmet, neovisno o tome kako je dan, uvijek jednak (SST, 118–120). Funkcija svijesti tako se može promatrati dvojako: kao psihička funkcija svijesti i kao intencionalna upućenost na predmet, odnosno doživljaj koji je određen bistvenom zakonitošću njegova predmeta. S obzirom na Vuk-Pavlovićevu definiciju znanja i njegova spoznajnoteorijska istraživanja, čini se da on zapravo podrazumijeva drugo određenje, a ipak govori o funkcijama u dva smisla. U

¹⁸ Iako se Vuk-Pavlović koristi pojmom intencionalnosti, njegovo značenje ima smisla tražiti samo unutar njegove teorije. Ukratko, taj pojam označava doživljajni totalitet ili bistvenu povezanost subjekta i objekta. Na taj je način intencionalnost srodna znanju, kao neposrednom »imanju« predmeta putem neke funkcije svijesti. Zato je intencionalnost zapravo samo zazbiljni odnos između subjekta i objekta, koji je osnovno svojstvo svakog doživljaja. Prema tome, kao što je slučaj i s Meinongovim pojmovima (usp. dolje, pp. 16, 28–30, 33), Vuk-Pavlović fenomenološkim pojmovima daje svoj smisao, koji se ne može objasniti izvan konteksta njegove teorije.

Povezanost između Vuk-Pavlovićeve misli i konteksta filozofije njegova doba dosad nije temeljitije istražena. Usp. Mladen Planinc, »Spoznajna teorija i metafizika u djelu Pavla Vuk-Pavlovića«, *Metodički ogledi* 8 (2001), pp. 115–126, osobito pp. 115–117, 116b–117b i 119b–120b.

prilog drugom određenju govori i činjenica da on tvrdi kako znanje ne dohvaća predmet kao realan, već kao zazbiljan.

Znanje je dakle »korelatni odnos« između predmeta kao zazbiljnog ili činjenice i subjekta te je ono samo u tom smislu zazbiljno, jer se odnosi na smisao (*SST*, 20). Stoga, iako znanje implicira odnošaj, a time i postojanje činjenica, ono je po Vuk-Pavloviću kao doživljaj uvijek usmjereno na neko bistvo i činjenice je moguće zahvatiti jedino prema njihovoj bistvenoj zakonitosti. To se bistvo činjenice, kao i njezin zazbiljni karakter ne može izvesti iz predmeta kao realnih, jer ispada da je sama zazbiljnost činjenice neovisna o prolaznom postojanju pojedinih predmeta, tj. o njihovoj egzistenciji (*SST*, 21). Vuk-Pavlović stoga ističe da su predmeti zazbiljni neovisno o njihovu egzistencijalnom statusu, tj. bili oni predmeti mišljenja, suđenja, halucinacija ili snova. U tom smislu za problematiku spoznaje nije bitno je li zahvaćeni predmet stvaran, jer spoznaja počiva na nečem što je znano u smislu da je to predmet koji je zahvaćen s obzirom na smisao, tj. bistvo zahvaćenog predmeta (*SST*, 26–27).

Iz toga proizlazi da je spoznaja dio doživljajnog sklopa u kojem se uvijek pojavljuje predmet kao zazbiljan, i to tako da je uvijek prisutno njegovo bistvo, s kojim je ta zazbiljnost uređena. Spoznaju Vuk-Pavlović definira kao spoznavanje bistva, što podrazumijeva spoznaju kategorijalnog područja kojemu predmet pripada, o čemu će još biti riječi. Kao takva spoznaja počiva na znanju kao jednostavnoj dohvaćenosti predmeta ili na intencionalnoj danosti predmeta, koji je logički nezavisan i određen svojim bistvom (*SST*, 118–120). Spoznaja je stoga uvijek spoznaja nečega što je doživljeno kao zazbiljno i dohvaćeno nekom funkcijom svijesti. Zazbiljnost, kako smo vidjeli, nije samo postojanje činjenice, već je ono postojanje smisla činjenice. Na temelju toga moglo bi se tvrditi da je za Vuk-Pavlovića čovjek putem »zazbiljnog smisla« u doživljaju uvijek već povezan sa strukturom svijeta kakva jest, makar to i nije spoznao.

1.2. Prastav znanja

Razliku između zazbiljnosti, postojanja i bistva činjenica Vuk-Pavlović opisuje na sljedeći način:

»Ono pak čime 'činjenica' postaje upravo onim što jest, njena jezgra, od koje joj opstojnost moglo bi se kazati prima svoji *raison d'être*, smije se u najširem smislu smatrati 'bistvom'; 'bistvo' je onaj idejni momenat na činjenici, koji znanj predmetnosti kao opstojnome podaje smisao, ili drukčije rečeno, onaj konstitutivni faktor, koji činjenicu u njenu nagome postojanju veže uz zazbiljni smisao. I upravo se oko toga 'bistva' trudi filozofička spoznaja, gdje joj, kako bi već pomenuto, prethodi zazbiljnost, koju ima da spozna. Pa kako samo ono što imade udjela na smislu, samo zazbiljno može biti 'znano' (*fingirati se može*

dašto mnogo 'koješta', pa i znanje za neko 'nezazbiljno', ali fingirati ne znači 'znati'), upućena je već i spoznaja na 'znano' te ne mora postojanje zazbiljnoga kao takova tek spoznati, budući da znanje mora spoznavanju prethoditi, ako uopće ima da bude spoznavanja.«¹⁹

Time dolazimo do pojma »prastava« znanja, koji implicira upravo taj temeljni odnošaj znanja i činjenica, za koji ispada da je sam zazbiljan. Vuk-Pavlović tvrdi da se bez obzira na karakter psihičkih funkcija kojima se neki predmet dohvaća može govoriti o zazbiljnosti doživljaja koja je određena smislom predmeta koji se u doživljaju zahvaća. Drugim riječima, on nastoji govoriti o doživljaju i predmetu ne kao psihičkoj funkciji i psihičkom korelatu kao stvarnom predmetu, već o intencionalnom odnosu između subjekta i objekta koji je kao znanje zazbiljan. Taj odnos s druge strane nije niti idealan, već je on neposredni doživljaj nekog predmeta, koji uopće prethodi svakom razmatranju egzistencijalnog statusa objekta i subjekta te je stoga cjelina, kao korelativni odnos subjekta i objekta (*SST*, 22 i 22b). Doživljaj u tom smislu za Vuk-Pavlovića nije niti nešto psihičko, niti nešto idealno, već je primarni način pojavljivanja nečega kao nečega uopće, u kojem se stvar pojavljuje kao neka neodređena, ali zazbiljna danost. Tako Vuk-Pavlović i definira prastav kao neposredni doživljaj zazbiljnosti nekog predmeta i tom odnosu kao takvom nije potrebna nikakva definicija, jer je tek na njegovu temelju moguće nešto uopće definirati (*SST*, 22). Drugim riječima, prastav je svijest o postojanju nečega kao nečega u vidu njegova smisla, koji se nadaje makar još uvijek nije spoznat.

Iako je prastav podložen svakom doživljaju, pa tako i spoznajnom, on nije nikad direktno prisutan za naš doživljaj svijeta, niti je nužno prisutan za nas kada spoznajemo neku činjenicu. No Vuk-Pavlović napominje da se do prastava uvijek mora doći kada se nastoji tvrditi da je činjenica koja se spoznaje zazbiljna, tako da je svaka spoznaja opravdana tek kada ima svoj prastavni temelj preko kojeg se ne može definirati, jer je on neposredna danost predmeta koja prethodi bilo kakvoj daljnjoj teorijskoj raspravi. U procesu spoznavanja stoga je potrebno uvijek se vratiti natrag i takoreći otkriti i potvrditi prastavni status činjenice koja se spoznaje, odnosno mora se potvrditi da je ona prethodno bila »znana« (*SST*, 23). Time Vuk-Pavlović želi naglasiti da svako spoznavanje ovisi na kraju o doživljaju i u osnovi se može uvijek vratiti na neposredni doživljaj koji prethodi bilo kakvoj podjeli na idealno, realno i sl. Stoga, da je doživljaj uvijek neko znanje, kao zahvaćanje bistvenog reda, makar nije spoznato, osnova je i svake znanosti i filozofije (*SST*, 27–28). Prastav u tom smislu upućuje na istine kao neposredne uvide u stanje stvari i nemoguće ga je logički opisati jer

¹⁹ Vuk-Pavlović, *SST*, pp. 26–27.

on po Vuk-Pavloviću prethodi svakoj mogućoj teoriji, bila ona znanstvena ili filozofska. Bitno je ovdje da je u doživljaju kao takvom, posredstvom predmeta kao znanog, ukorijenjen smisao kao zazbiljan. Vuk-Pavlović stoga ističe da postojanje činjenica ne ovisi o subjektu niti o »aktualizaciji«, tj. stvarnom postojanju činjenica kao predmeta. To opisuje na temelju usporedbe sa slijepcem, jer to što on ne može doživjeti boje, zbog čega mu je i »prastav« boje uvijek nedostupan, ne znači da boja kao takva ne postoji (*SST*, 25b).

1.3. Dva sloja znanja – uzdizanje predmeta iz neodređenosti do »logičke nezavisnosti«

Prema tome, prastavno su činjenice dane kao neko neodređeno zazbiljno, tj. doživljene u svojoj »nagop opstojnosti«. Kad bi činjenice ostale neodređene, napominje Vuk-Pavlović, tad bi spoznaja bila nemoguća, jer bi ono »znanost« jednostavno bilo prisutno samo kao neko *nešto* za koje jedino znamo *da* jest. Stoga se ističe još jedan predspoznajni stav, u kojem se znane činjenice već počinju razlikovati kako bi uopće mogle voditi do spoznaje. Taj stav Vuk-Pavlović naziva »međustav« i za njega je ključno upravo to da on posreduje između prastavnog znanja postojanja činjenica i spoznaje bistva nečega. Međustav je stoga opisan na sljedeći način:

»Između 'postojanja uopće' i 'bistva' zazbiljnoga, između prastava znanja i stava spoznaje mora da se nalazi neke vrste *međustav*, koji bi dašto bio neki stav *znanja*, no čijom imanentnom dijalektikom u 'znanome' prelazi neodređeno znanje u takvu određenost, kojom će biti na dohvat spoznaji. Jer kako je znanje zaista spoznaji prisutno – budući da bi inače spoznaja morala biti sa znanjem tako istovjetna, da se o 'spoznaji' kao osebnoj stvarnosti uopće ne bi dalo govoriti – mora da se dade odrediti i onaj logički momenat, u kojemu znano prelazi iz neodređenosti 'postojanja naprosto' u određenost takovosti identično znanoga. Mora da ima u vidu znanja neki, kako bi se smjelo kazati 'fenomenalni sloj', koji bi značio u jednu ruku više od znanja za opstojnost naprosto, više od prastavno znanoga, a u drugu ruku još uvijek nespoznato; na takvoj nekoj *logičkoj određenosti* znanoga moći će naime spoznaja tek naći uporišta.«²⁰

Iz navedenog citata ključan je moment da međustav pripada »fenomenalnom sloju«, jer time smo odmah upućeni na to da se svijet kao takav pojavljuje za nas. Pojmom međustava Vuk-Pavlović nastoji pokazati da se predmeti unutar svijeta pojavljuju ne samo kao postojeće nešto u vidu prastava već kao očigledno *različiti* predmeti, makar još nismo spoznali zašto su oni različiti. Prema tome, međustav je opisan kao »stav negacije« kojim se zaključuje što neki predmet

²⁰ Ibid., pp. 28–29.

nije, jer ga je moguće razlikovati od ostalih danih predmeta koji su također »znani« (SST, 29). Na taj način, napominje Vuk-Pavlović, neki se predmet za nas izdvaja kao činjenica koja je dostupna spoznaji, jer se procesom razlikovanja od ostalih predmeta, što je očito na fenomenalnoj razini, izdvaja iz prastavnog znanja. Stoga, iako taj predmet nije još spoznat, on takoreći postaje neovisna činjenica jer postajemo svjesni da se on zbog svojih svojstava razlikuje od ostalih predmeta. Međustav zapravo opisuje svakodnevno ljudsko funkcioniranje, jer je on dostatan za ispunjenje »vitalnih i fizioloških potreba« (SST, 29b). Ta je misao nadalje potkrijepljena istraživanjima Karla Bühlera iz dječje psihologije, čime se želi naglasiti da međustav nije ni subjektivna ni teorijska konstrukcija, već je dio svakodnevnog ljudskog iskustva. Tako se navode »antitetični sudovi« kojima se dijete služi u drugoj godini života, te snalaženje djeteta u prostoru tijekom druge godine života, pri čemu je jasno da ono razlikuje predmete bez da spoznaje što su oni (SST, 29b–30b).

Za tu karakteristiku doživljaja Vuk-Pavlović izričito tvrdi da nije psihološki uvjetovana i znanje se stoga ne može poistovjetiti sa sviješću u psihološkom smislu. Znanje je prema tome bistvena kategorija koja se ne može reducirati na psihologiju, jer označava jednostavnu zazbiljnu danost predmeta u prastavu, koji se može logički odrediti, odnosno uzdići do spoznaje u skladu s inherentnim smislom (SST, 30–31).²¹ Zato Vuk-Pavlović zaključuje da se u spoznaji »znano aktualizira u skladu sa svojim zazbiljnim karakterom«, što je moguće tek na temelju međustava, kojim se znani predmet izolira iz neodređenosti putem

²¹ U svojoj analizi Vuk-Pavlovićeva poimanja duše i duševnosti Ivana Zagorac (»Traganje za spoznajom duše«, *Filozofska istraživanja* 27 (2007), pp. 37–45, ovdje pp. 43–44) napominje da je psihologija kojom se Vuk-Pavlović bavi »predznanstvena«. Iako glavnu okosnicu njezina rada čini Vuk-Pavlovićev kasniji tekst *Duševnost i umjetnost*, Zagorac upućuje i na SST, tvrdeći da je za Vuk-Pavlovića spoznajna teorija, ukoliko se bavi »duševnošću«, psihologija. Zaključak je da je psihologija kao takva disciplina ostala kod Vuk-Pavlovića nedovoljno istražena, pri čemu je temelj te tvrdnje Vuk-Pavlovićev opis spoznaje kao heterogenog predmeta kojim se bave metafizika, psihologija i teorija predmeta. No u svojem tekstu Zagorac opisuje Vuk-Pavlovićevu analizu doživljaja kao »kompleksije« ili predmeta višeg reda, što je bistveni odnos između subjekta i objekta (usp. pp. 38–39). Kao što ćemo vidjeti, u Vuk-Pavlovićevim tvrdnjama ostaje zbrka čak i ako psihologiju definiramo kao predznanstvenu. Ostaje upitno zašto bi psihologija ulazila u spoznajnu problematiku ako se spoznajna teorija bavi problemom doživljaja kao intencionalnog odnosa subjekta i objekta, odnosno predmetom višeg reda. Taj se odnos, kao što Vuk-Pavlović naglašava, formira na temelju neke psihičke funkcije, ali je on sam određen predmetom na koji je uperen. Tako se u prvom dijelu SST sam Vuk-Pavlović bavi osnovama spoznajne teorije, na temelju kojih kasnije kritizira mogućnost spoznajne teorije kao samosvojne znanosti. Ostaje upitno kako bi se psihologija i teorija predmeta, što tvrdi Vuk-Pavlović, mogle baviti spoznajom ako je sama spoznaja dio doživljajnog totaliteta, koji je sam predmet višeg reda. Ona je po tome isključivo metempirički problem. Vidi i dalje, pogl. 2.1.

negativnog suda, tj. tako da se ustanovi da je dani predmet drugačiji od ostalih predmeta. Međustav u tom smislu zapravo označava proces mišljenja, koje uspoređuje pojedine predmete dane u doživljaju i na temelju njihove međusobne razlike izlučuje pojedinačne predmete (SST, 31). Aktualiziranje stoga znači da se ono što je u prastavu znano, odnosno predmet kao neposredno dan kao zazbiljno postojeći, sada »izdiže« iz svoje neodređenosti, jer se mišljenjem, kao uspoređujućim činom, uspostavlja kao različit spram drugih predmeta i identičan samome sebi. Vuk-Pavlović stoga tvrdi da se mišljenjem negira izjednačavanje znanog s opstojnim, jer se na temelju logičkih načela jednakosti i protuslovlja sada predmet kao predmet odvaja od njegove egzistencije. Drugim riječima, mišljenje je proces u kojem se iz prastava izdvaja predmet u skladu s njegovim zazbiljnim smislom i on prestaje biti neko neodređeno dano.

No mišljenje je kao takvo dio međustava i još uvijek ne uključuje spoznaju predmeta. O tome Vuk-Pavlović piše:

»Može se prema tome nadovezati, da mišljenje na osnovu aktualiziranja znanoga negira identitet između nekog logički određenog sa sobom identičnog 'znanog' i fenomenalnog sloja neodređenoga znanja. Na taj se način ovim latentnim predspoznajnim misaonim aktom negacije odražuje fenomenalni sloj prastava od 'opstojnoga', determinirana kakvoćom aktualiziranja. Negacijom se danom u vidu međustava iz znane predmetnosti, iz činjenice ne isključuje dakle neodređeno znanje, znanje za puko postojanje, nego se njome štaviše stavlja neka činjenici imanentna relacija između opstojnosti i zazbiljnog karaktera, prema kojemu se 'znano' aktualizira. <...> Zazbiljnosni karakter činjenice ne može biti nestalan, nesuvisao s njenom opstojnošću, aktualiziranje znanoga ne može biti samostalno i prepušteno kakvugod slučaju, nego između opstojnosti i njena aktualiziranja mora da bude neka zakonita veza *uvjetovana stalnim faktorom* kao dovoljnim razlogom određene neke kakvoće aktualiziranja.«²²

Prema tome, u prastavu je nešto dano kao nešto, ono je znano kao nešto zazbiljno, ali u potpunosti neodređeno. Međustav stoga zapravo produbljuje znanje i otkriva zazbiljni smisao dane predmetnosti tako da ga aktualizira putem mišljenja. Drugim riječima, putem usporedbe nekog predmeta s ostalim predmetima otkriva se bistvena relacija među predmetima (SST, 33–34). Vuk-Pavlović stoga ističe da se predmeti kao takvi ne mogu odrediti višeznačno, jer sama mogućnost njihove usporedbe znači da se oni mogu aktualizirati samo u skladu sa svojim zazbiljnim smislom, tj. u skladu s bistvom. Prema tome, dani predmeti su u prastavu dani kao zazbiljni i nositelji smisla, no ondje je dano samo njihovo neodređeno postojanje. U međustavu se pak, putem usporedbe u procesu mišljenja, aktualiziraju i stoga izdvajaju kao zasebni i različiti. Dakle, pokazuje se da su činjenice kao opstojeće takve zahvaljujući svojem zazbilj-

²² Ibid., pp. 32–33.

nom karakteru i ta je veza između zazbiljnog smisla i opstojnosti usmjerena konstantnom vrijednošću, odnosno samim bistvom predmeta (*SST*, 33–34).

U tom smislu Vuk-Pavlović želi naglasiti da je znano zapravo jedno, no sastoji se od dviju vrsta fenomenalnih slojeva, prastava i međustava, koji su oboje usidreni u doživljaju. Tako se tek u međustavu uz postojanje činjenica veže bismo i na taj se način postojeći svijet pojavljuje kao smislen. Zbog toga je Vuk-Pavlović i mogao tvrditi da su danosti u vidu prastava već dane kao smislene ili zazbiljne, samo što ta činjenica još nije osviještena. Svakodnevni pak doživljaj funkcionira na temelju međustava. Upravo to je glavna karakteristika međustava, koji se ogleda u mišljenju kojem su svojstvene logičke kategorije identiteta i protuslovlja. U međustavu je onda aktualizirano bismo, što proizlazi iz toga da je predmete moguće razvrstati kao zasebne i sebi identične na temelju negativnog principa usporedbe.

Sumirajući sve dosad navedeno, moguće je pojednostavljeno tvrditi sljedeće:

1. Vuk-Pavlović tvrdi da je doživljaj uvijek doživljaj nekog predmeta ili činjenice.

2. Te su činjenice dane neposredno, odnosno kao nešto »znano«.

3. One nisu psihološki ili bilo kako subjektivno uvjetovane, te su dane u različitim funkcijama (zamjećivanje, osjećanje, fantazija, mišljenje itd.), što implicira da su neovisne o svojem egzistencijalnom statusu.

4. Činjenice se prvotno pojavljuju u prastavu koji je neodređeni fenomenalni sloj postojanja zazbiljnih činjenica.

5. Na temelju mišljenja kao usporedbe formira se međustav, što znači da je zazbiljni smisao aktualiziran jer se činjenice kao opstojeće sada pojavljuju kao uređene bistvom.

Iako je bismo kao takvo uvijek već prisutno u fenomenalnom sloju znanja, poentira Vuk-Pavlović, ono još uvijek nije spoznato. Prema tome, »bistveno-logička« veza je onome znanom inherentna te se na temelju veza među predmetima u međustavu izdvajaju zasebni predmeti i »opstojna područja« predmeta (*SST*, 35–37). Na taj način Vuk-Pavlović pokazuje kako se od doživljaja, gdje je dana neodređena masa predmeta kao postojećih, zapravo dolazi do predmeta kao logički samostalnog. Time se dolazi do spoznaje i procesa spoznavanja, koji je takoreći »usidren u doživljaju« i kao takav uvijek je upućen na ono što je zazbiljno. Kao što će se pokazati, takvo stajalište ima ključne posljedice za shvaćanje mogućnosti spoznajne teorije, a već je sada moguće primijetiti da je njena mogućnost upitna ako se uzme u obzir da spoznajna teorija mora imati nezavisan predmet koji je moguće prastavno opravdati. Glavni problem koji Vuk-Pavlović ističe stoga će biti pitanje je li spoznaja takav predmet, što posebice dolazi do izražaja u problemu spoznavanja.

1.4. Spoznaja i spoznavanje

Kao ključan moment međustava Vuk-Pavlović ističe proces mišljenja kao proces negacije kojom se bistveno povezani predmeti pokazuju kao različiti. Na temelju toga razlikuje dva načina na koje možemo govoriti o predmetima kao nezavisnim:

»Logički: ukoliko jedan nije razlog drugome te s obzirom na misaonu njihovu sustavnu obradbu nijesu međusobno vezani; fenomenalno: ukoliko izravan dohvat jednoga ne uvjetuje izravan dohvat drugoga te se ni u svome postojanju ni u svome bistvu ne da jedan po drugome modificirati.«²³

No predmeti se u doživljaju uvijek pojavljuju kao nesamostalni, odnosno dani su u vezi s drugim predmetima. Svaki pak predmet, da bi se pojavio kao zazbiljan, mora se aktualizirati u skladu s bistvom.²⁴ Zato se već u međustavu, kao predspoznajnom stadiju, moguće izdići iz neodređenosti i doživljajne nesamostalnosti predmeta, jer su ti predmeti već uređeni svojim bistvom. Tako ih je moguće razlikovati uspoređujućom funkcijom mišljenja, iako oni još nisu spoznati i u doživljaju se pojavljuju kao nesamostalni. Na taj se način iz doživljaja dolazi do mogućnosti spoznaje koja se bavi predmetima kao nezavisnima s obzirom na njihovu logičku povezanost (*SST*, 37–38). Ono što je prethodno navedeno u opisu odnosa prastava i međustava stoga je proces kojim se iz doživljaja svijeta, u kojem se pojavljuje nesređena masa nezavisnih predmeta, izdižu pojedinačni i nezavisni predmeti koji su povezani na bistveno-logički način, a ne tek kao realni predmeti.

Upravo je nezavisnost predmeta, do koje se dolazi u međustavu znanja, ključna za Vuk-Pavlovićevu daljnju raspravu. Tako on naglašava, preuzimajući Meinongovu terminologiju, da su predmeti kao nezavisni dijelovi »bistveno-logičke zakonitosti« *inferiora* i kao takvi su potencijalni nositelji predmeta višeg reda. Ta će podjela biti značajna kasnije, kada će se razlikovati empirička i metempirička spoznaja. Zasad je potrebno naglasiti da Vuk-Pavlović ovdje ističe da se znanost, kao vrsta spoznaje, bavi predmetima koji su međustavom izlučeni kao nezavisni i stoga se mogu znanstveno spoznati, što se naziva »empiričkim stavom spoznaje« (*SST*, 38). Iz toga nadalje proizlazi da će se i »realna komponenta doživljaja« isto tako moći odvojiti kao posebni predmet istraživanja i čak »prastavno dohvatiti«. Taj moment ključan je u kontekstu kasnijeg odnosa između psihologije, teorije predmeta i metafizike, na temelju kojeg će Vuk-Pavlović negirati postojanje teorije spoznaje kao znanosti. No o tome će biti riječi kasnije.

²³ Ibid., p. 37.

²⁴ Ibid.

Na to je također nadovezana sljedeća bitna distinkcija koju ovdje navodi Vuk-Pavlović. Budući da je spoznaja na opisani način ovisna o doživljaju, tj. budući da ona može biti samo spoznajni *doživljaj*, razlikuje se subjektivna i objektivna strana spoznajnog doživljaja. Distinkcija između svijesti i predmeta »najbistvenija« je distinkcija koja postoji: »<...> ovim dvjema stvarnostima naznačena [je] najdublja i najoštrija različenost, koja je u zazbiljnosti uopće dana«. ²⁵ Svijest i predmet čine ukupnost doživljaja te se doživljaj ne može svesti na jedan od tih dijelova. Nadalje, odnos između svijesti i predmeta ne može se opisati kao odnos *unutarnje* svijesti i *izvanjskog* predmeta, tj. ne može se objasniti niti materijalistički niti idealistički, jer je ta podjela imanentna doživljaju. Prema tome, moguće je samo govoriti o njoj kao »najbistvenijoj« podjeli koja je prastavna, što znači da je neposredno dana kada razmišljamo o doživljaju kao takvom. Osnovna je karakteristika svijesti, piše Vuk-Pavlović, da je vremenita, dok je predmet bezvremenski. Isto tako, Vuk-Pavlović naglašava da je svijest izvan prostora i očituje se u vremenu kroz funkcije kojom zahvaća predmet, koji je »aspolutno bezvremenit« i ima stalno bistvo (*SST*, 40). Iz toga proizlazi da predmet kao smislen nije dio prostorno-vremenske stvarnosti jer smisao nekog predmeta opstoji i kada predmet kao realan nestaje. Prema tome, predmet je izvan vremena po svojem bistvu i kao takav nije vremenit u psihološkom smislu, kao što je to svijest.

U suprotnosti sa spoznajnoteorijskim istraživanjima kojima se nastoji uopće negirati podjela na svijest i predmet ili negirati postojanje svijesti kao predmeta, Vuk-Pavlović izričito napominje da je svijest moguće proučavati kao predmet. Tako se pokazuje da svijest nije neutralna podloga, već je ona, isto kao i predmeti, uvijek aktualizirana u svojim funkcijama (*SST*, 41). Funkcija kojom se predmet zahvaća, napominje Vuk-Pavlović, uvijek je funkcija svijesti i označava njen modus te je stoga ona način da se spozna i sama svijest. Isto kao i različite predmete, funkcije je moguće zahvatiti i spoznati tek naknadno u aktu spoznavanja koji počiva na međustavu, jer su u doživljaju subjektivna i objektivna strana, tj. svijest i predmet, neodvojivi (*SST*, 42). Budući da je svijest ta koja je vremenita, a predmet kao takav je bezvremen i uvijek logički stalno određen, Vuk-Pavlović tvrdi kako svijest na predmetu ostavlja »refleks zazbiljnosti«. To znači da se predmet pojavljuje kao zazbiljan tek u totalitetu doživljaja, odnosno on je zazbiljan kao zahvaćen sviješću ili kao doživljen nekom od funkcija svijesti (*SST*, 42–43).

Ipak, kao što je Vuk-Pavlović već i prije naglasio, o predmetu se može govoriti mimo njegova zazbiljna karaktera, a to ovdje znači mimo njegove stvarne vezanosti uza svijest ili mimo doživljajnog totaliteta. Međutim, svaki

²⁵ Ibid., p. 39.

predmet, iako se o njemu u procesu spoznaje govori kao o odvojenom, zadržava taj »refleks zazbiljnosti«, zbog čega se čini da Vuk-Pavlović želi naglasiti da se teorija može odnositi samo na predmete koji su uistinu zazbiljni. To se kasnije nadovezuje na njegove misli o kategorijalnim područjima nastalima na temelju predmeta kao nezavisnih, što implicira »empirički stav« prema predmetu i formiranje znanosti. Znanost će se u tom smislu pokazati kao konsistentni sustav spoznaje znanog predmeta, odnosno logički neprotuslovan sustav spoznaje koji počiva na homogenom predmetu. Spoznavanje se pak u tom smislu pokazuje kao utemeljeno u predmetima kao znanim na opisani način, koji se logički izlučuju iz samog doživljaja i koji su zbog toga nužno zazbiljni. Zatim se spoznajom predmeta kao nezavisnih bavi znanost. Pitanje koje se odmah nameće je kako stvar onda stoji sa spoznajom, je li moguće isto tako prastavno zahvatiti spoznaju, ako je ona uvijek spoznaja nečega što je dano neovisno o spoznaji.

Taj problem Vuk-Pavlović eksplicitno ističe na početku drugog dijela *SST*, u poglavlju »Spoznaja i spoznajni doživljaj«, gdje ističe navedene kriterije znanosti: znani i nezavisni predmet te konsistentan sustav spoznaje znanoga. S obzirom na prastav i međustav kako su gore opisani, postavlja se pitanje postoji li uopće spoznaja kao prastavna činjenica, tj. kao neko neposredno i neodređeno znano koje se onda kao predmet izdiže u međustavu (*SST*, 111–112). To se pitanje postavlja kao nužno, tvrdi Vuk-Pavlović, ako želimo da spoznajna teorija bude samostalna znanost koja se bavi predmetom kao nezavisnim na opisani način. Vuk-Pavlović odbacuje radikalnu skeptičku argumentaciju koja negira spoznaju kao takvu i tvrdi da je spoznaja isto kao i različiti predmeti dana znanjem. Spoznaja je stoga, kaže Vuk-Pavlović pomalo paradoksalno, predspoznajna danost i mora se jednostavno kao takva priznati (*SST*, 115–116). Ističe se tako da se može govoriti o dvama različitim momentima spoznaje koji su joj svojstveni, a to su statički i dinamički moment spoznaje. Time on zapravo nanovo obrazlaže opisani odnos svijesti i predmeta u okvirima spoznajne teorije. Stoga se ponavlja teza o utemeljenosti spoznaje u prastavnoj zazbiljnosti, te međustavno uzdizanje do nezavisnosti predmeta koje onda omogućuje da se bismo, po kojem su neposredno doživljene činjenice uređene, spozna (*SST*, 116–118). I ovdje se stoga tvrdi da je spoznaja utemeljena u neodređenom doživljaju neposredno danih predmeta. Ključan je moment taj što ovdje Vuk-Pavlović opisuje povezanost funkcije i predmeta, na temelju koje je spoznaja kao takva tek moguća:

»Zahvaćajući 'bistvo' kao svoj predmet, spoznavanje će se kao komponenta spoznajnog doživljaja moći odnositi štaviše na sve 'logički određeno znano', bilo takvo 'znano' neko 'zamijećeno', 'predočeno', 'osjećano', 'očučeno', 'mišljeno' ili slično, i upravo će se i time spoznajni doživljaj i odlikovati, što u sklop njegove

strukture mogu i moraju ući predmeti, koji se u vidu međustava logički određuju u povodu aktualiziranja njima specifičnom i jedino primjerenom funkcijom, koja međutim nije funkcija spoznajna. I ako se neka specifična, kvalitativno određena funkcija može odnositi tek na predmet, koji u okviru zakonite bistvene veze između 'opstojnoga' i njegova 'aktualiziranja' uistinu dohvaća, ulazi u spoznajni doživljaj tome nasuprot svaka činjenica kao dani supstrat, svaki zazbiljni predmet bez obzira na kakvoću svoje moguće aktualiziranosti.«²⁶

Ovaj navod u skladu je s gore navedenim tvrdnjama o tome da funkcija svijesti ostavlja »refleks zazbiljnosti« na predmetu, koji zbog funkcije svijesti stoga uvijek ima svoje utemeljenje u zazbiljnosti. To nadalje znači da različiti predmeti mogu biti dani različitim funkcijama. Kao primjeri navedeni su pojam, koji se dohvaća mišljenjem, i vrijednost, koja se dohvaća čuvstvom. O bilo kojem predmetu može se pak misliti kao pojmu i može ga se naknadno spoznati, a ovdje se samo govori o tome da je svaki predmet izvorno dan u skladu sa svojom funkcijom. To je bitno, i to Vuk-Pavlović uvijek naglašava, jer su predmeti svojom vezanošću uz doživljaj uvijek nešto zazbiljno i spoznaju se kao upravo kao zazbiljni. Na taj način održano je objektivno bistveno važenje predmeta, jer je očuvana stalna veza između opstojnosti i bistva, koja se neodređeno pojavljuje u bilo kakvom doživljaju.

S druge strane, Vuk-Pavlović ponovno tvrdi da s obzirom na funkciju svijesti i spoznaju ovdje ne govorimo o predmetima kao stvarnima, već logički neovisnima. Predmet spoznaje stoga nikako nije predmet čije je određenje ovisno o stvarnoj kvaliteti kojom on opstoji ili o funkciji subjekta kojom je dohvaćen, već je taj predmet logički neovisan predmet izdvojen u međustavu te je kao takav »intencioni« predmet (*SST*, 119–120). Vuk-Pavlović zaključuje da je ono što se zapravo u funkciji dohvaća, ono uistinu zazbiljno, sam predmet koji je uvijek sebi identičan, čini neko kategorijalno područje i pripada svojem »svijetu«. Time postaje i jasno zašto smo prije govorili o »najbistvenijoj« distinkciji između svijesti i predmeta, jer se podrazumijeva intencionalna upućenost na sam predmet kao zazbiljan. Taj odnos, iako je takoreći omogućen funkcijama svijesti, sadržajno je o njima neovisan. Tomu je tako jer neovisno o broju stvarnih akata svijesti, primjerice predodžaba nekog predmeta, on kao taj predmet, tj. kao intencionalno dohvaćena zazbiljnost, ima svoje konstantno bistveno određenje koje je neovisno i o svojoj upojedinjenosti u stvarnosti i o funkciji kao stvarnom aktu svijesti (*SST*, 120–121). Čini se tako da postoji upravo bistvena veza između objekta i subjekta, koja je posredovana doživljajem kao intencionalnim. U tom smislu doživljaj je određen intencionalnim karakteristikama predmeta koji je funkcijom dohvaćen kao zazbiljan. Taj odnos intencionalnog predmeta

²⁶ Ibid., p. 118.

i spoznaje, s obzirom na neovisnost i stalnu bistvenu određenost predmeta kao intencionalnog, Vuk-Pavlović naziva »statičnim momentom spoznaje«. Jedan od primjera koji se navodi, gdje se opisuje upravo kako je spoznajni doživljaj intencionalno usmjeren na neovisni predmet i kako se spoznaja ravna prema njegovu bistvu, jest melodija:

»Po spoznajni će uvid – da se navede još jedan primjer – u neku stalnu melodiju kao upravo ovu neku zazbiljnu identičnu melodiju biti sasvim svejedno, da li je ona otpjevana, odigrana na ovom ili onom glazbalu ili možda napisana kaj-dama. Spoznavanje će se bez obzira na sve ove mogućnosti njena očitovanja, ukoliko mu je ona intencioni predmet, odnositi u svakom slučaju na nju kao na neko identično mnivano zazbiljno. Kad tako ne bi bilo, ne bi se nikad u povodu spoznajnog uvida moglo i smjelo odlučiti, da li je recimo netko 'ovu' melodiju 'ispravno reproducirao' ili ne, pa već svaki takav sud može imati smisla samo, ako se njime nužno mora pretpostaviti, da je zazbiljnost intencionog predmeta nezavisna od reprodukcije njegova aktualiziranja. Čime je ujedno priznato, da reprodukcioni elemenat, da 'materijal', što kao primjereno sredstvo omogućuje aktualiziranje mnivanoga predmeta nije neko s njime identično i da – prema danome primjeru – ta melodija, zamnju li njeni posljednji zvuci i ona više nije 'zamijećena', kao intencioni predmet spoznaje prestankom njena zamjećivanja ili nenazočnošću predodžbe, kojoj bi bila sadržaj, smjelo bi se još kazati: mimo nazočnosti pripadna joj zazbiljnosna karaktera, nije nipošto u svojoj datosti prestala biti ono neko 'identično opstojno'.«²⁷

S druge strane, Vuk-Pavlović opisuje i »dinamički moment spoznaje«, koji se očituje kao »impuls« koji samo znano takoreći budi u subjektu. Dinamički moment tako podrazumijeva aktivno spoznavanje bistva i bistvenih veza među predmetima, čiji je smjer određen samim bistvom predmeta i teorijskim nizom u kojem se on nalazi (*SST*, 145). To je zapravo, ističe Vuk-Pavlović, sam proces mišljenja, koji traga za bistvom. No mišljenje je prethodno bilo opisano kao predspoznajna funkcija međustava, kojim se predmet, na temelju usporednog akta negacije, izlučuje iz neodređene mase predmeta. I ovdje Vuk-Pavlović naglašava kako mišljenje samo nije spoznaja, već je ono funkcija koja uspo-ređuje i kojom se izlučuje bistvo i bistvene veze među predmetima. Spoznaja podrazumijeva da se stanje do kojeg se došlo mišljenjem priznaje ili odbacuje, tj. da se prizna njegovo »valjanje«, odnosno da se nešto prizna tako da se doživi kao spoznato (*SST*, 146). Vuk-Pavlović stoga zaključuje da spoznaja postaje *voljni* projekt ili »životni zadatak«. To postaje jasno na temelju činjenice da sami predmeti daju »impuls« za spoznavanje, prema kojem se onda određuje volja onoga koji spoznaje. Tako je ona sa subjektivne strane određena kao

²⁷ Ibid., pp. 121–122.

volja za spoznavanjem, a s objektivne strane se pojavljuje kao »zadatak« ili projekt spoznaje danih predmeta, koji je uvjetovan samom bistvenom kakvoćom predmeta (*SST*, 147–148). Time je ukratko zaokružena Vuk-Pavlovićeva rasprava o pretpostavkama spoznajne teorije, koja je utemeljena u osnovnim zakonitostima doživljaja.

2. Spoznaja kao objekt metafizike

Rasprava o pretpostavkama spoznajne teorije temelj je za raspravu o statusu spoznajne teorije i njezina predmeta. Sada se postavlja jednostavno pitanje: koji je status te rasprave o pretpostavkama spoznajne teorije? Jedan odgovor koji bi nam odmah mogao pasti na pamet jest da je sama ta rasprava primjer spoznajne teorije. Jer uistinu, kamo bi drugdje nego u spoznajnu teoriju spadalo ispitivanje doživljaja, prastava, međustava i njihovih predmetnih korelata, to jest o načinu danosti predmeta u doživljaju te o pretpostavkama na temelju kojih se za predmet može kazati da je znan i da je spoznat? No ako je tako, onda prijeti ozbiljan problem: ispada da se odbacivanje spoznajne teorije kao znanosti, koje će uslijediti u nastavku *SST*, pripremito upravo prakticiranjem spoznajne teorije. Ipak, Vuk-Pavloviću ne možemo pripisati takvu vrtnju u krug: rasprava o pretpostavkama spoznajne teorije koju nalazimo u prvom dijelu *SST* sigurno nije spoznajna teorija. Ali on ne kaže izričito što je onda ona. Po svemu sudeći, ona može biti samo metafizika. Kako bismo to shvatili, trebamo najprije kazati nekoliko riječi o predmetima znanosti i njihovim takozvanim »stavovima«.

2.1. Empiričko i metempiričko

Prema Vuk-Pavloviću, predmeti mogu biti empirički ili metempirički. Izrazi »empirički« i »metempirički« za njega nisu sinonimni izrazima »empirijski« (»iskustveni«) i »metaempirijski« (»nadiskustveni«). Naprotiv, ti izrazi upućuju na neovisnost ili pak nesamostalnost predmeta. Empirički je predmet onaj koji je logički odnosno fenomenalno – ili jednostavnije govoreći, objektivno – neovisan, dok je metempirički predmet onaj koji je doživljajno nesamostalan. Ta su određenja prazna; ona sama po sebi ne znače ništa ako se ne dopune pojmom »stava«, tako da možemo govoriti o »stavu predmeta«. Takva terminologija može biti, i zasigurno jest, zbunjujuća, jer može sugerirati da je riječ o odnosu spoznavajućeg subjekta *prema* predmetu. No Vuk-Pavlović otklanja takvo shvaćanje:

»[R]iječ 'stav' označuje pomoćni pojam, u kojega se značenje ne smije uvlačiti ni pomisao na nekoga, *tko* stavlja, ni pomisao na neki subjekat, *za koji* se ili

kojemu se nešto 'stavlja'. Valja dakle u vidu toga pojma apstrahirati jednako od pitanja 'čiji stav' kao i od onoga 'za koga'.«²⁸

Naprotiv,

»pojam 'stav' bilježi naprosto 'predmetovanje predmeta uz funkcioniranje funkcije' bez obzira na kakvu drugu primisao <...> pojam 'stav' <...> kazuje tek nagu činjenicu, *da predmet 'jest', i – uže određen – kako predmet 'jest'.*«²⁹

Kao i predmet, i stav predmeta (dakle, jednostavno: način postojanja) može biti empirički i metempirički. Budući da imamo dvije vrste predmeta, moguće su četiri vrste stavova: empirički stav empiričkog predmeta, metempirički stav empiričkog predmeta, empirički stav metempiričkog predmeta i metempirički stav metempiričkog predmeta. Vjerujemo da će to postati jasnije na konkretnim primjerima.

Od tih četiriju vrsta stavova teorijski opravdani, to jest takvi da mogu dovesti do zbiljske spoznaje, samo su prvi i posljednji. Empirički stav empiričkog predmeta jest način na koji svoj predmet tretiraju egzaktne (prirodne) znanosti, matematika, formalna logika, psihologija i teorija predmeta (*SST*, 167). Te znanosti kao svoj objekt imaju samo empirički predmet shvaćen upravo kao empirički, dakle logički ili fenomenalno neovisan o funkciji ili spoznavajućoj svijesti. Fizika, primjerice, pristupa svojem objektu, recimo materijalnim česticama, samo kao objektivnim, o svijesti neovisnim predmetima, unatoč tomu što su i čestice, kako slijedi iz rasprave u prvom dijelu *SST*, subjektu izvorno dane u doživljaju; no funkcijski korelat doživljaja, svijest, u fizici je izuzeta. U navedenu popisnu znanosti koje se osnivaju na empiričkom stavu empiričkog predmeta nema spoznajne teorije, jednostavno zato što predmet spoznajne teorije, spoznaja, nije empirički, nego metempirički predmet. Ona je metempirički predmet zato što je doživljajno nesamostalna. To znači, jednostavno govoreći, da spoznaja ne samo da je uvijek dana u doživljaju nego joj se i ne može pristupiti kao nečemu što nije dano u doživljaju.

No prije nego prijedemo na spoznaju, pogledajmo drugi opravdani teorijski stav, naime metempirički stav metempiričkog predmeta. Metempirički je predmet onaj koji je doživljajno nesamostalan, a metempirički stav metempiričkog predmeta je takav stav, ili takav način postojanja predmeta unutar neke vrste pristupa predmetu, u kojemu se taj predmet tretira upravo kao takav, dakle kao doživljajno nesamostalan. Drugim riječima, u metempiričkom stavu metempiričkog predmeta predmet se ne tretira kao izdvojen od doživljajne cjeline

²⁸ Ibid., p. 165.

²⁹ Ibid.

čija je sastavnica. (Za razliku od toga, kao što smo vidjeli, u empiričkom stavu empiričkog predmeta predmet, recimo materijalne čestice, u fizici se tretira kao izdvojen od doživljajne cjeline čija je sastavnica.) Isto se tako subjektivni korelat toga predmeta, dakle svjesna funkcija kojom se predmet dohvaća, ne tretira kao izdvojena od samog objektivnog predmeta. Vuk-Pavlović to objašnjava ovako:

»Time pak, što se funkcija prebacuje na stranu objekta te stavlja u njezinu *doživljajnome* odnosu prema predmetu, što ga upravo pogađa, time dakle, što se kako predmet kao objektivni tako i funkcija kao subjektivni korelat doživljaja, što se drugim riječima *obadva* na osnovu iskonske direkcije doživljaja znana njegova empirička korelata stavljaju zajedno i u vidu njihove nesamostalnosti i njihova zajedništva na strani objekta, morat će mnivani predmet, koji ih imade jedinstveno sadržati, biti prema njima predmet višega reda fundiran upravo ovim među sobom bistveno oprečnim korelatima doživljaja. – Ima li se prema tome spoznajno stajalište pomaknuti s empiričkoga stava u tom smislu, da se empirički korelati doživljaja stave u jedinstvu one relativno samostalne zazbiljnosne cijelosti, u kojoj se realiziraju, onda treba da se *obadva* u svojoj supripadnosti svedu na neki treći predmet, naime na njihov i njima primjeren predmet višega reda i valja da se odnose na bistvo, u kojemu se njihovo jedinstvo očituje. Taj pak i takav oseban predmet višega reda, koji kao kompleksija koincidira s relacijom, u koju kao relata ulaze funkcija i predmet kao subjektivni i objektivni korelat doživljaja, smjet će se u protivštini prema empiričkome predmetu, kojim je fundiran, obilježiti kao *metempirički predmet*.«³⁰

Dakle, kod metempiričkog predmeta dva se njegova korelata ili sastavnice – svjesna funkcija i njezin objektivni korelat – »stavljaju zajedno« u jedinstvo«, to jest formiraju neko »zajedništvo«. To je zajedništvo predmet višeg reda, ili treći predmet pored funkcije i objektivnog korelata. Prema tome, spoznaja kao metempirički predmet je predmet višeg reda, zajedništvo spoznavajuće svijesti i spoznatog predmeta. Jedini legitiman pristup metempiričkom predmetu jest metempirički, to jest pristup koji tome predmetu pristupa upravo kao metempiričkome. No sastavnice empiričkog predmeta empiričke su, i jedini legitiman pristup njima jest empirički pristup, kakvav očituju psihologija i teorija predmeta. Ukratko, dakle, ako se spoznaji pristupa empirički, onda je ona objekt dviju znanosti, a ako joj se pristupa metempirički, onda ona nije objekt nikakve empiričke znanosti, nego onoga što Vuk-Pavlović naziva metempirikom, a za što napominje (*SST*, 179–180) da ima i »nezgodni« naziv »metafizika«. ³¹ Prema tome, spoznaja kao cjelina ili predmet višeg reda objekt je metafizike.

³⁰ Ibid., pp. 171–172.

³¹ Vuk-Pavlović ovdje ne obrazlaže detaljnije zašto bi naziv »metafizika« bio nezgodan. Samo napominje da bi, sukladno prethodnoj raspravi, primjereniji naziv bio »metempirika«, ali da se tim izrazom ipak neće koristiti jer »nije ovdje do riječi, a ni do uvođenja novoga termina, gdje se je već uobičajio stari« (*SST*, 180, b. 61). Po svemu sudeći, izraz »metafizika« je

2.2. Spoznaja kao relacija

Uočimo sada dva detalja iz posljednjeg citiranog odlomka. Vuk-Pavlović kaže da je metempirički predmet višeg reda »relativno samostalna zazbiljna cijelost« – on, dakle, jest predmet, ali je samo relativno samostalan. Po svemu sudeći, on je samo relativno samostalan zato što je zapravo *relacija*: on »kao kompleksija koincidira s relacijom, u koju kao relata ulaze funkcija i predmet«. I uistinu, Vuk-Pavlović naglašava da su objekti metafizike zapravo relacije, kao što su relacija između duha i tijela, subjekta i objekta, fizičkoga i psihičkoga itd. Budući da, tradicionalno gledano, metafizika nije ograničena na proučavanje relacija, jasno je zašto bi izraz »metempirika« bio primjereniji. Ipak, po svemu sudeći, Vuk-Pavlović zapravo želi utvrditi pravi doseg i predmet upravo metafizike.

U vezi s tim javlja se mogući prigovor (usp. *SST*, 175–178), koji bismo mogli formulirati na sljedeći način. Pretpostavimo da je spoznaja uistinu relacija. Nije li onda objekt spoznajne teorije upravo ta relacija između spoznavajuće svijesti i spoznatog predmeta? Tu relaciju ne ispituju ni psihologija ni teorija predmeta, nego je potrebna upravo neka zasebna znanost, spoznajna teorija, koja se bavi upravo njome. Ispitujući korelate te relacije, psihologija i teorija predmeta mogu spoznajnoj teoriji služiti kao pomoćne znanosti, ali za ispitivanje same te relacije potrebna je druga znanost, a to bi mogla biti upravo spoznajna teorija. U odgovoru, Vuk-Pavlović priznaje da se znanost bavi relacijama između predmeta, kao što se, primjerice, psihologija bavi i međusobnim odnosima pojedinih psihičkih funkcija. No svaka se znanost bavi relacijama između empirijski homogenih predmeta, to jest predmeta koji pripadaju »*jednomu identičnom* znanstvenom sistemu« (*SST*, 177), dok se spoznajna teorija, ukoliko se bavi relacijom, bavi relacijom empirijski heterogenih predmeta, koji pripadaju dvjema znanostima. Stoga spoznajna teorija ne može biti znanost. Znanost koja se bavi relacijom heterogenih predmeta zapravo je metafizika.

nezgodan zato što taj izraz može značiti različite stvari. Vuk-Pavlović napominje da je njegovo shvaćanje metafizike blisko shvaćanju koje nalazimo kod Gerarda Heymansa (*Einführung in der Metaphysik* (Leipzig: Barth, 1911), p. 211), koji tvrdi da metafizika obuhvaća cjelinu psihičkih i fizičkih danosti. Vuk-Pavlović prigovara takvu određenju metafizike jer smatra da je preusko, s obzirom na to da metempiričko područje obuhvaća više nego cjelinu psihičkih i fizičkih danosti. (No istovremeno ne uzima u obzir činjenicu da je Heymansovo određenje zapravo prilagođeno njegovu panpsihizmu koji razvija u *Einführung in der Metaphysik*.)

U »Spoznajnoj teoriji i metafizici« izraz »metempirika« uopće se ne javlja, nego se govori samo o metafizici. Metafizika se tamo određuje kao znanost koja se bavi činjenicama heterogenih područja, »kao na pr. psihično i fizično, materija i duh, subjekat i objekat, dakako i spoznajni subjekat i spoznajni objekat« (p. 57).

Taj odgovor pretpostavlja da spoznajna teorija, za razliku od psihologije, uistinu ne čini jedan identični znanstveni sistem, to jest da su sastavnice spoznaje uistinu heterogene. Pretpostavimo da tome uistinu jest tako i pokušajmo malo modificirati prigovor. Pretpostavimo da je spoznaja uistinu metempirički predmet i da se spoznajna teorija bavi relacijom njezinih sastavnica, kako se tvrdi u prigovoru. No uočimo da ta relacija nije bilo kakva relacija: to nije ona vrsta relacije kakva vrijedi između sastavnica različitih znanosti, ali ni relacija kakva vrijedi između uma i tijela, psihičkog i fizičkog pa čak i subjekta i objekta. Relacija između spoznavanja i spoznatog je *nužna* relacija u tom smislu da spoznavanje jest to što jest – naime, upravo *spoznavanje*, a ne mišljenje, zamjećivanje itd. – zato što se nalazi u relaciji prema spoznatome, a spoznato jest to što jest – naime, upravo *spoznato*, a ne neki određeni predmet – zato što se nalazi u relaciji prema spoznavanju. Govoreći suvremenijim jezikom, u svakom mogućem svijetu u kojemu imamo spoznavanje imamo i spoznato, i obrnuto. S druge strane, upravo je metafizičko pitanje je li tako da u svakom mogućem svijetu u kojem imamo fizičko ili materiju imamo i psihičko ili um. Ili, da to formuliramo drukčije, spoznaja je konceptualno nužna relacija: ako je x spoznaja, onda je x nužno relacija između spoznavanja i spoznatoga. Gdje imamo spoznavanje imamo i spoznato, i obrnuto. S druge strane, metafizički je otvoreno pitanje jesu li fizičko i psihičko, ili um i tijelo, na taj način konceptualno povezani. Utoliko se spoznaja kao relacija ipak razlikuje od drugih relacija koje su, po Vuk-Pavloviću, tipični predmeti metafizike.

Prema tome, moglo bi se tvrditi da kada je riječ o nužnoj relaciji kao što je spoznaja, tada je riječ o »zazbiljnosnoj cijelosti« koja jest, doduše, samo »relativno samostalna«, s obzirom na to da je ipak riječ o relaciji a ne pravom predmetu, ali koja je takva da se njezino proučavanje ipak razlikuje kako od proučavanja relacija za koje je metafizički otvoreno pitanje jesu li nužne tako i od proučavanja relacija koje su očito kontingentne. Stoga ona ne može biti objekt metafizike u istom smislu u kojem je objekt metafizike primjerice pitanje odnosa uma i tijela. No zašto ona ne bi bila objekt neke empiričke znanosti? Ta bi se znanost zasnivala na empiričkom stavu metempiričkog predmeta, za koji Vuk-Pavlović tvrdi da je teorijski neadekvatan:

»Jednako je tako teorijski inadekvatan i empirički stav metempiričkoga predmeta. Bit će on razlogom, da se obratno protegnu određenja na doživljajni totalitet, koja mogu da razumno vrijede samo za neki stalni – bilo sad subjektivni, svijesnosni, bilo pak objektivni, predmetni – doživljajni korelat. Karakteriziran je takav stav zrenjem samostalnoga, metempiričkog zazbiljnoga kao predmeta na način i u vidu empiričkih određenja i dalje time, da se na nj primjenjuju zakonitosti valjane tek za empiričku predmetnost.«³²

³² Ibid., pp. 168–169.

Problem s empiričkim stavom metempiričkog predmeta je u tome što se u njemu empirička određenja koja vrijede za pojedinu sastavnicu projiciraju na cjelinu predmeta. Taj je problem uistinu prisutan kada je riječ o kontingentnoj relaciji, ali nismo sigurni da je prisutan kada je riječ o nužnoj relaciji kao što je spoznaja. Jer empirička određenja koja vrijede za pojedini relat ne samo da se mogu nego se i moraju projicirati na spoznaju kao cjelinu: empirička određenja koja vrijede za spoznavanje i spoznato same po sebi moraju se projicirati na spoznaju. Tome ne bi bilo tako kad bi spoznaja bila, da tako kažemo, mehanički zbroj psiholoških i predmetnoteoretskih određenja; ali ona to nije. Možemo povući analogiju s brakom, koji je također konceptualno nužna relacija: ako je x brak, onda je x nužno relacija između dviju osoba. Određenja koja pripadaju jednom relatu, kao što su vjernost, razumijevanje, briga itd., nužno se projiciraju na totalitet koji nazivamo »brak« i vrijede kao *njegova* određenja, bez obzira na to što su to izvorno svojstva njegovih sastavnica.

Vuk-Pavlovićevo insistiranje na tome da je empirički stav metempiričkog predmeta ipak neadekvatan, da on ne vrijedi za pojam spoznaje i da je spoznaja ipak predmet metempiričke znanosti, naime metafizike, a ne neke zasebne empiričke znanosti proizlazi iz njegova insistiranja na tome da je spoznaja heterogeni predmet. Čitamo li prvi dio *SST* dobrohotno – kao što smo to, uostalom, i učinili u prethodnom poglavlju – to možemo prihvatiti. Ali problem nastaje u sljedećem koraku, kada se spoznaja shvati kao predmet višeg reda, to jest kao relacija – a kao što smo vidjeli, mora se shvatiti na taj način želi li se spoznaja predstaviti kao predmet metafizike. Jer ako je spoznaja relacija, onda je ona nužna relacija, a onda ostaje otvorenim pitanje je li spoznaja uistinu heterogeni predmet.³³

Osim toga, Vuk-Pavlovićevi pojedinačni izvodi ipak su snažno vođeni njegovim općim ciljem, koji smo naveli u uvodu, naime postavljanjem metafizike, a ne spoznajne teorije, kao prve filozofije. On u osnovi želi tvrditi sljedeće. Spoznajna teorija ne može biti prva filozofija jer ona uopće nema jedinstven objekt. Navodni objekt spoznajne teorije, spoznaja, zapravo je objekt metafizike, kao i svaka druga relacija heterogenih sastavnica. Dakle, želimo li shvatiti spoznaju, moramo se baviti metafizikom.

Nije, međutim, jasno što točno znači baviti se metafizikom. Što je možda važnije, nije jasno zašto bi metafizika uopće bila znanost. Vuk-Pavlović kaže:

³³ Slično tvrdi i Nenad Mišćević, »Ontologija Pavla Vuk-Pavlovića«, *Filozofska istraživanja* 19 (1999), pp. 445–451, ovdje p. 447: »[Vuk-Pavlović,] naime, zastupa tezu po kojoj svakom 'doživljaju' inherira neki 'predmet' i to nužno. No, odakle ova nužnost ako je predmet heterogen psihološkom?«.

»Ne treba možda začuditi, što se metafizika ovdje naziva znanostu i to u smislu samosvojne znanosti. Međutim, što u vidu znanstveno-sistematičkome karakterizira ostale znanosti, karakterizira zaista i nju. Ona imade svoj predmet i svoju naročitu, njezinu predmetu pripadnu i primjerenu metodu, imade svoj osnov u teorijski adekvatnu stavu i sustavno je provediva, a neposredna joj je svrha također jednaka ostalim znanostima, naime spoznaja njena predmeta.«³⁴

Metafizika ima svoj predmet: to su najopćenitije relacije među heterogenim sastavnicama. No da bi bila *znanost*, metafizika bi trebala imati jedinstven, homogen predmet. Iz onoga što smo maločas kazali o spoznaji kao nužnoj relaciji možda slijedi da ona uistinu ima homogeni predmet. Jer kao što smo naglasili, ako se spoznaja shvati kao predmet višeg reda, to jest kao relacija, onda je ona nužna relacija, a nužna se relacija može tretirati kao homogeni predmet. Međutim, metafizika se ne bavi samo relacijom spoznavanja i spoznatoga, nego cjelinom metempiričkoga područja, dakle relacijom subjekta i objekta općenito, duha i tijela, psihičkoga i fizičkoga itd. Dakle, spoznaja, čak i ako je shvatimo kao homogeni predmet, može biti objekt metafizike samo kao dio šire *homogene* cjeline, metempiričkog predmeta koji obuhvaća sve doživljajne totalitete, to jest relacije njihovih dijelova. Kako bi metafizika bila znanost, *sve* bi te relacije zajedno trebale činiti jedan homogeni predmet višeg reda. Drugim riječima, metafizika kao znanost trebala bi imati samo *jedan* objekt proučavanja, jednu jedinstvenu relaciju. Niti u *SST* niti u »Spoznajnoj teoriji i metafizici« Vuk-Pavlović ne pokazuje je li tome uistinu tako. K tome, u gornjem navodu Vuk-Pavlović kaže da metafizika ima i sebi svojstvenu jedinstvenu metodu. No budući da jedinstvena metoda zahtijeva jedinstven predmet, i ta je tvrdnja ostala neobjašnjena.³⁵

U svakom slučaju, dobrohotno čitanje prvog dijela *SST* opravdava zaključak da je spoznaja predmet metafizike. Ako uzmemo u obzir da je doživljaj »najbistvenija« relacija i kao totalitet se sastoji od funkcije i predmeta, onda je spoznaja nužno ovisna o toj intencionalnoj relaciji između subjekta i objekta. Budući da Vuk-Pavlović opisuje i momente spoznaje, statički i dinamički, može se tvrditi da metafizičko istraživanje prvog dijela *SST* uistinu daje re-

³⁴ Vuk-Pavlović, *SST*, p. 180.

³⁵ Usp. nasuprot tome afirmativno Bridino stajalište: »Budući da ima jednoznačno određeno vlastito predmetno i metodsko područje, metempirika je samosvojna znanost. Kako, pak, ona razmatra strukture i sadržaje doživljajnih totaliteta i relacije njihovih dijelova, nužno će dijelove njezinog predmetnog područja sačinjavati fenomeni čovjekove prakse, svakidašnje kao i stvaralačke, zatim rezultati određenih empiričkih znanosti, pa i same te znanosti kao takve« (»Spoznajni problemi u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, p. 111). Nesumnjivo, predmetno područje metafizike/metempirike trebalo bi obuhvaćati sve navedeno. Ali pitanje je jesu li doživljajni totaliteti i relacije njihovih dijelova dovoljno homogeni da bi osigurali jedinstvenost toga predmetnog područja.

zultate za koje se tradicionalno pretpostavlja da spadaju u domenu spoznajne teorije. Ipak, ostaje nejasno je li relacija između svijesti i predmeta kao objekt metafizike ista vrsta relacije kakvom se bave druga područja metafizike kao navodno jedinstvene znanosti.

3. Teorija predmeta kao znanost

3.1. Teorija predmeta, znanost i kategorijalna područja

Kao što smo vidjeli, objektivnu sastavnicu spoznaje, ili spoznajnog doživljaja, Vuk-Pavlović naziva predmetom, a znanost koja ga proučava, i koja je stoga jedna od dviju znanosti koje obrađuju spoznaju, naziva teorijom predmeta. Nesumnjivo, za taj se naziv Vuk-Pavlović odlučuje pod utjecajem Meinonga, koji je teoriju predmeta i uveo kao središnji dio teoretske filozofije. Ipak, Vuk-Pavlović napominje da izraz »teorija predmeta« ne uzima u Meinongovu smislu:

»Što se tiče naziva teorija predmeta, misli se ovdje u ovome razmatranju pod njim bez obzira na samu Meinongovu fundaciju ove znanosti i opseg, koji bi po Meinongu imala, znanost o predmetu u najširem smislu tako, da obuhvata i fenomenologiju u svim njenim istraživanjima ukoliko ne bi bila upravljena baš izravno na funkcije odnosno akte kao svijesne fenomene upravo u vidu njihove psihičke osebnosti, izuzevši dakle drugim riječima ono, što bi prema shvaćanju ovoga razmatranja zadiralo u psihologičku problematiku.«³⁶

S takvom karakterizacijom znanosti koja proučava objektivnu sastavnicu spoznaje postoji nekoliko problema. Prije svega, Meinongovo je određenje teorije predmeta iznimno široko, zapravo onoliko široko koliko je to uopće moguće. Prema Meinongu, za razliku od metafizike, koja je aposteriorna znanost i bavi se onim što postoji, teorija predmeta je apriorna znanost i bavi se i entitetima koji su s onu stranu postojanja (*daseinsfrei*), dakle i nepostojećim pa čak i nemogućim predmetima, kao što je okrugli kvadrat. K tome, širina Meinongove teorije predmeta očituje se i u činjenici da je ona obuhvatna i što se tiče opsega vrste predmeta s obzirom na način na koji su dani u doživljaju. Naime, ona pokriva predmete koji odgovaraju četirima vrstama doživljaja – predočivanju, mišljenju, osjećanju i želji – a to su, u Meinongovoj terminologiji, objekti, objektivni, dignitativni i deziderativi.³⁷

Vuk-Pavlović, međutim, ne ulazi u pojedinosti onoga što razumije pod teorijom predmeta, kao ni onoga što zapravo razumije pod predmetom. Stoga,

³⁶ Vuk-Pavlović, *SST*, p. 163, b. 5.

³⁷ Za jasan pregled Meinongove teorije predmeta usp. Alexius Meinong, *Über Gegenstandstheorie / Selbstdarstellung*, Hrsg. Josef M. Werle (Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988).

kada u gornjem navodu svoju teoriju predmeta karakterizira kao »znanost o predmetu u najširem smislu«, tada pod »u najširem smislu« ne treba shvaćati kao da upućuje na opseg vrsta entiteta obuhvaćenih tom znanošću. Naprotiv, »u najširem smislu« može se shvatiti samo kao da upućuje na svako razmatranje predmeta bez obzira na njihove psihičke korelate. No to razmatranje u *SST* ostaje sasvim neodređeno. Vuk-Pavlović se, doduše, oslanja na neke Meinongove uvide i njegovu terminologiju, ali i sam kaže da se Meinongova teorija predmeta »ovdje uz modifikacije slobodno *primjenjuje*« (*SST*, 35, bilješka 9). Stoga, kada ponekad nađemo na neke meinongovske uvide, izraze ili razlikovanja, tada nije uvijek jasno jesu li upotrijebljeni u izravnom Meinongovu smislu ili su, i u kojoj mjeri, modificirani.³⁸

S obzirom na dalekosežnost Vuk-Pavlovićeva shvaćanja statusa spoznajne teorije, tako neodređena karakterizacija teorije predmeta sigurno nije dovoljna. Prema Vuk-Pavloviću, teorija predmeta, za razliku od spoznajne teorije, *jest* znanost, što znači da ona ima homogen, jedinstven predmet koji pripada jednom kategorijalnom području. No iz onoga što on kaže o predmetu i teoriji predmeta nije jasno zašto bi tomu bilo tako. Prema Vuk-Pavloviću, znanost je eksplicacija pojedinog kategorijalnog područja. Kategorijalno je pak područje sustavna cjelina ili niz čiji su članovi vezani određenim konstantnim članom zahvaljujući kojem je taj niz obilježen određenom zakonitom vezom (usp. *SST*, 44–47). Primjerice, kategorijalno područje što ga čine kemijski elementi sustavna je cjelina povezana činjenicom da svi njezini predmeti imaju određenu atomsku masu (*SST*, 54), a kemija je znanost upravo zato što eksplicira to jedinstveno kategorijalno područje vezano jedinstvenim određenjem. Isto se može kazati i za druge prirodne znanosti, matematiku, logiku, ali i, prema Vuk-Pavloviću, teoriju predmeta.³⁹ Ali nije jasno, niti se to u *SST* obrađuje, što bi bilo to kon-

³⁸ Nekoliko primjera: Vuk-Pavlović se u analizi doživljaja očito oslanja na Meinongovo razlikovanje između sadržaja i predmeta doživljaja (ali, za razliku od Meinonga, ne smatra da dok sadržaj mora postojati, predmet ne mora). Nadalje, on govori o predmetu višega reda kao o »kompleksiji« koja se sastoji od »*inferiora*« (usp. *SST*, 34, 38, 49, 75, 172, 179), što je također meinongovska terminologija. Govoreći o predmetima višeg reda, Meinong razlikuje relacije (koje se sastoje od relata) i kompleksije (koje se sastoje od kompleksa) (usp. *Über Gegenstandstheorie / Selbstdarstellung*, pp. 70–71), no to razlikovanje Vuk-Pavlović ni terminološki ni stvarno ne slijedi dosljedno. Isto tako, on govori o »objektivima«, ali nije jasno misli li pritom, poput Meinonga, na predmete mišljenja. Usp. *SST*, 42–43, bilješka 11. Doduše, govoreći o objektivima Vuk-Pavlović raspravlja o gledištu Stephana Witaseka (*Grundlinien der Psychologie* (Leipzig: Verlag der Dürr'schen Buchhandlung, 1908)) koji, međutim, izričito napominje (usp. p. 281), a iz konteksta to i proizlazi, da pod objektivom misli na predmet mišljenja u Meinongovu smislu.

³⁹ Nenad Mišćević, u »Ontologija Pavla Vuk-Pavlovića«, pp. 449–451, tvrdi da Vuk-Pavlović zapravo smatra da je znanost posljednje mjerilo postojanja i istine zato što smatra da je neko područje kategorijalno područje ako i samo ako je predmet neke samosvojne znanosti. Ta

stantno određenje koje sve objekte teorije predmeta zakonomjerno povezuje u jedno kategorijalno područje, osim činjenice da su to sve *predmeti* ili objektivne sastavnice spoznajnog doživljaja. Možda i veći problem predstavlja činjenica da, prema Vuk-Pavloviću, jedinstvenost kategorijalnog područja osigurava i jedinstvenost metode, što je druga ključna odrednica znanosti. No ništa u *SST* ne upućuje na to koja je metoda teorije predmeta. Preostaje nam tvrditi da Vuk-Pavlović jednostavno slijedi Meinonga nazivajući teoriju predmeta znanošću. Ali Meinongovi razlozi zbog kojih teoriju predmeta naziva znanošću sasvim su drukčiji nego što su razlozi zbog kojih Vuk-Pavlović neku disciplinu naziva znanošću. Za Meinonga je teorija predmeta znanost prije svega zbog njezine obuhvatnosti, kojom nadilazi i matematiku i metafiziku, kao i zbog činjenice da postupa na strog i metodičan način.⁴⁰ Meinong ne zahtijeva da predmeti čine jedno kategorijalno područje pored ostalih, i ne smatra da je teorija predmeta znanost poput drugih znanosti. Naprotiv, ona je najobuhvatnija znanost.

Bez obzira na to, zašto bi uopće teorija *predmeta* bila znanost koja ispituje objektivni korelat spoznaje? Svojevrsan argument za to nalazimo u *SST*, 161–162:

»No budući da svi predmeti mogu bez obzira na to, na temelju koje su psihičke funkcije aktualizirani, kao ‘znano’ ući – kako je u više navrata bilo istaknuto – u cjelovitost spoznajnoga doživljaja te sufundirati intencioni predmet spoznaje, mogu drugim riječima biti izvjesnim elementom samorazložne komponente spoznajnoga doživljaja ili još točnije ‘spoznatoga’, budući da su svi predmeti kao ‘znano’ spoznatljivi, predmeti moguće spoznaje, dade se lako razabrati, da je predmet, na koji je uperena funkcija spoznavanja, samo jedna između različitih mogućnosti intencionih stavova predmeta. U tome pak vidu ne će se smjeti ni spoznato smatrati osebnim nekim predmetom znanosti, kome bi pripadalo naročito područje istraživanja, nego se spoznati predmet prirodno uvrsta kao diskretna jedinka u onaj teorijski niz, čiji svaki elemenat, kakogod bio sadržajno određen, imade jednu istu oznaku, kojom se iskazuje pripadnim tome nizu, oznaku naime svoje predmetnosti. I ako je tome tako, onda ne može biti sumnje, da će ovu jednu mogućnost stava, ovaj oblik bitisanja, način predmetovanja — ili kako se to još drukčije hoće nazvati – predmeta, po čemu se iskazuje baš kao spoznato, valjati pritegnuti u krug one znanosti, kojoj je područje istraživanja cjelokupnost

tvrdnja ima smisla jer se prema navedenom spoznaja bistva kod Vuk-Pavlovića čini sigurnom jedino u vidu znanstvene spoznaje. Metafizika se pak, kao što je napomenuto, bavi spoznajom predmeta višeg reda, a to je stajalište u *SST* ostalo nedorečeno. No ako se ona i bavi relacijama i stoga »bistvom zazbiljnoga«, onda su opet primarna kategorijalna područja koja se grade na predmetima kao nezavisnima. Na taj način znanost je primarna jer se ona bavi definiranjem bistva pojedinih predmeta koji ulaze u relacije, a metafizika onda tek naknadno, na njihovu temelju, formira predmete višeg reda kojima se može baviti.

⁴⁰ Usp. Meinong, *Über Gegenstandstheorie / Selbstdarstellung*, osobito pp. 26–33.

predmeta i kojoj treba pridijeliti svaki predmet, ukoliko se određuje kao predmet, bez obzira na to, kojom je od svojih funkcija svijest na nj uperena, dakle jednako i ukoliko se svijest prema stavljenu predmetu odnosi spoznajući. Znanost pak, koja imade ispitati predmet tako reći pogledom na njegovu predmetnost, nije spoznajna teorija, kad se kao elementi njezina predmeta njoj pridjeljuju i drugi predmeti a ne tek predmet spoznaje, nego je ta šira znanost *teorija predmeta*.«

Vuk-Pavlović ovdje tvrdi da objekt znanosti koja ispituje objektivnu sastavnicu spoznajnog doživljaja nije *spoznato*, nego upravo *predmet*. Jer i predmet *kao spoznat* dio je istoga niza kao i predmet *kao mišljen*, predmet *kao predočen*, predmet *kao zamijećen* itd. Konstanta koja povezuje članove toga niza ne može se pronaći u načinu njihove intencionalne danosti, nego u činjenici da je svaki član toga niza *predmet*, to jest u njihovoj predmetnosti. To je točno, ali samo ako se unaprijed pretpostavi da je član toga niza i predmet kao *spoznat*. Ali nije jasno zašto bismo to pretpostavili. Spoznaja je funkcija koja ima sasvim drukčiji status nego zamjećivanje, predočivanje itd. Predmet može biti spoznat kao zamijećen, predočen itd., ali ne vrijedi obratno, da može biti zamijećen ili predočen kao spoznat. Drugim riječima, ako govorimo o nizu intencionalnih stavova predmeta ukoliko je on objektivna sastavnica spoznajnog doživljaja, čini se smislenijim pretpostaviti da je upravo *spoznato* ono što ih ujedinjuje. Nasuprot tome, Vuk-Pavlović tvrdi da spoznato, zajedno s zamijećenim itd., ulazi u teorijski niz, dakle u kategorijalno područje, kao *predmet*. Štoviše, tvrdi da se on upravo po tome »iskazuje baš kao spoznato«. No to nije jasno: ne bismo li radije rekli da se spoznato iskazuje baš kao spoznato po tome što je korelat funkcije, spoznavanja, a ne po tome što je član teoretskoga niza predmeta?

3.2. Predmeti, stvari i kategorijalni slojevi

Osim o kategorijalnim područjima, Vuk-Pavlović govori i o kategorijalnim slojevima. Kategorijalni sloj nastaje na sljedeći način. U kategorijalnom području postoji jedno konstantno obilježje koje različite entitete povezuje u zakonomjeran odnos. U kemiji je to, primjerice, posjedovanje određene atomske mase, i ono različite entitete (zlato, srebro, željezo, bakar itd.) povezuje u cjelinu, koja je onda predmet određene znanosti, naime kemije. Međutim, jedna od tih sastavnica, recimo kemijski element s atomskom masom 196,9665 koji nazivamo »zlato«, može ući u neki drugi niz, uspostavljen na drukčijoj osnovi i s drugom konstantom. Primjerice, može ući u niz koji je uspostavljen »prema kontinuumu vidnih zamjećaja, kojemu će konstantni relat biti zazbiljnosni karakter uvjetovan funkcijom <...> gledanja« (*SST*, 54), i u kojemu će se zvati »predmet zlatnožute boje«. Taj niz je kategorijalno područje koje

proučava psihologija. Nadalje, može ući u niz koji je kategorijalno područje što ga proučava numizmatika, gdje će se zvati »zlatnik«, ili pak u niz koji je kategorijalno područje što ga proučava ekonomija, gdje će se zvati »platežno sredstvo«. Na taj smo način dobili niz koji se sastoji od kemijskog elementa s atomskom masom 196,9665, predmeta zlatnožute boje, zlatnika i platežnog sredstva. Takav niz Vuk-Pavlović naziva kategorijalnim slojem.

U vezi s kategorijalnim slojem važno je kratko spomenuti nekoliko stvari. Iako kemijski element s atomskom masom 196,9665, predmet zlatnožute boje, zlatnik i platežno sredstvo možemo zvati »zlato«, pogrešno je smatrati da su ti predmeti identični. Oni nisu identični jer pripadaju različitim kategorijalnim područjima (*SST*, 54). Dakle, iako i kemijski element s atomskom masom 196,9665 i predmet zlatnožute boje i zlatnik i platežno sredstvo jesu zlato, to zlato koje oni jesu nije jedna objektivno postojeća stvar. Ona je konstrukcija: ljudi su iz različitih praktičnih interesa križanjem različitih kategorijalnih područja formirali kategorijalni sloj čija konstanta, zlato, nema onu funkciju koju ima konstanta teoretskog niza, to jest kategorijalnog područja. U slučaju kategorijalnog područja konstanta niza, primjerice posjedovanje atomske mase, osigurava teoretsko jedinstvo niza, zahvaljujući čemu je taj niz, kao i njegovi članovi, predmet znanosti. Za razliku od toga, ne postoji jedna znanost koja proučava kemijski element s atomskom masom 196,9665, predmet zlatnožute boje, zlatnik i platežno sredstvo. Konstanta toga niza, zlato, kao ljudska konstrukcija ima praktičnu funkciju, to jest ona služi ostvarivanju određenih interesa. Zato se relacija koja povezuje kemijski element s atomskom masom 196,9665, predmet zlatnožute boje itd. može nazvati praktičnim identitetom. Na isti su način nastali i predmeti kao što su stvar, svojstvo ili djelatnost. Ni o njima ne postoji znanost jer oni nisu sastavnice kategorijalnog područja, nego kategorijalnog sloja.⁴¹

Svoju raspravu o kategorijalnom sloju Vuk-Pavlović ne primjenjuje izravno na problem spoznaje. On samo snažno insistira na tomu da sastavnice spoznaje, spoznavanje i predmet, pripadaju različitim kategorijalnim područjima te da stoga ne može postojati jedna znanost čiji je objekt spoznaja. No razmislimo malo o njegovoj tvrdnji da je *stvar* sastavnica kategorijalnog sloja, a ne kategorijalnog područja. To je jasno: postojanje kategorije stvari ishod je potrebe,

⁴¹ Mišćević (»Ontologija Pavla Vuk-Pavlovića«, p. 228) smatra da Vuk-Pavlović zapravo zastupa »tanku« teoriju predmeta, prema kojoj npr. »pisac *Nikomahove Etike*« referira na jedan predmet, a »osnivač peripatetičke škole« na drugi. No to je možda pretjeran zaključak: Vuk-Pavlović želi istaknuti samo to da stvar, supstancija, svojstvo, djelatnost itd. nisu predmeti koji pripadaju kategorijalnom području, nego kategorijalnom sloju, i stoga nisu objekti znanosti. O statusu i strukturi običnih, svakodnevnih predmeta zapravo ne kaže ništa (a upravo je u tome problem).

možda jezične, grupiranja različitih vrsta entiteta. Zašto se isto ne bi moglo kazati i za kategoriju predmeta? Kad bismo predmet shvaćali kao sastavnicu kategorijalnog sloja, tad bismo spoznaju sveli na isključivo psihološku kategoriju, to jest spoznajnu teoriju na psihologiju. Vuk-Pavlović to ne prihvaća. On smatra da je predmet sastavnica kategorijalnog područja, i utoliko predmet znanosti, teorije predmeta, baš kao što je i kemijski element s atomskom masom 196,9665 sastavnica drugog kategorijalnog područja i utoliko predmet kemije. No dok nam je u slučaju kemijskih elemenata sasvim jasno koje je to konstantno obilježje koje ih sve povezuje u jedno područje, u slučaju predmeta to je manje jasno. Mogli bismo smatrati da je to činjenica da su svi entiteti koje nazivamo predmetima pred-metnuti svijesti, kako napominje i Meinong:

»Na prvom mjestu trebamo spomenuti tu tradiciji još ne pripadajuću, dakle u stanovitu smislu novu filozofsku disciplinu, na kojoj sam temeljio svoje osnovne intencionalne postavke. Kao prvo, nemoguće je pravilno definirati predmet, s obzirom na to da nedostaju *genus* i *differentia*; jer sve je predmet. Ipak, etimologija ‘stajanja nasuprot’ (‘*Gegegenstehen*’) nudi barem neizravnu karakterizaciju upućujući na doživljaje koji zahvaćaju predmet, a koje nipošto ne treba smatrati konstitutivnima za predmet.«⁴²

Ni Vuk-Pavlović, kao ni Meinong, ne smatra da je doživljaj konstitutivan za predmet. Međutim, Vuk-Pavlović ima probleme koje Meinong nema. Za Meinonga je teorija predmeta znanost prije svega zbog svoje univerzalnosti i strogosti metode. Osim toga, širok domet Meinongove teorije predmeta izravna je posljedica njegova shvaćanja doživljaja. Naime, doživljaj ima tri sastavnice: akt, mentalni sadržaj i predmet. Ako je prisutan doživljaj, onda su nužno prisutni i akt (npr. nada u vječni mir) i mentalni sadržaj (npr. predodžba vječnog mira), ali predmet (vječni mir) ne mora postojati – i odatle potreba za teorijom predmeta koja uključuje i nepostojeće predmete.⁴³ Vuk-Pavlović, s druge strane, govori o tome da u cjelovitost spoznajnoga doživljaja mogu ući »*svi predmeti* <...> bez obzira na to, na temelju koje su psihičke funkcije aktualizirani« (SST, 161, cjelovito navedeno gore, p. 30) bez ikakve naznake o tomu koji je doseg toga »svi«. U svakom slučaju, za razliku od Meinonga, koji ne smatra da predmet čini jedno kategorijalno područje i da je *zato* teorija predmeta znanost, Vuk-Pavlović mora pronaći zajedničko konstantno obilježje *svih* predmeta. Ako je to, kao što smatra, predmetnost, onda to uključuje i upućenost na svijest jer u pojmu predmeta sumišljena je i svjesna funkcija. Svjesna funkcija možda nije

⁴² Meinong, *Über Gegenstandstheorie / Selbstdarstellung*, pp. 67–68.

⁴³ Šire o tome usp. u Johann Marek, »Alexius Meinong«, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2024/entries/meinong/>, osobito pogl. 4. (pristupljeno 25. 5. 2025).

konstitutivna za predmet, ali se s njim, kako smo napomenuli, nalazi u nužnoj relaciji, a to već baca sumnju na mogućnost da upravo predmet, i samo on, čini objekt neovisne znanosti kao što je teorija predmeta. *Biti predmet* mogli bismo pomišljati kao analogno s *biti nečiji suprug*: kao što je u *biti nečiji suprug* sumišljen brak, tako je u *biti predmet* sumišljena spoznaja. Prema tome, otvoreno je pitanje je li predmet dovoljno jedinstven i zaokružen entitet da bi mogao biti samostalan objekt znanosti, u onom smislu u kojemu je, prema Vuk-Pavloviću, *biti kemijski element s atomskom masom 196,9665* predmet kemije ili *biti platežno sredstvo* predmet ekonomije.

Odatle bi se moglo zaključiti sljedeće. Predmet se, s jedne strane, može shvatiti kao dio kategorijalnog sloja, jer ne postoji konstantno obilježje koje vezuje sve predmete, kao što ne postoji ni konstantno obilježje koje vezuje sve stvari ili sva svojstva. U tom slučaju spoznajna teorija svodila bi se na psihologiju. Vuk-Pavlović takvu mogućnost i ne razmatra. Nasuprot tome, on pretpostavlja da je predmetnost kategorijalno područje. No što je to što sve predmete povezuje u jedno kategorijalno područje? Kad bismo tvrdili da je to njihova predmetnutost svijesti, tad bismo zapravo imali kategorijalno područje koje čini spoznavajuća svijest i predmet. No time bi se osigurala homogenost i znanstvenost spoznajne teorije, što Vuk-Pavlović također ne prihvaća. Naprotiv, on kao da jednostavno preuzima Meinongovu ideju o teoriji predmeta kao neovisnoj znanosti, u istom smislu u kojem preuzima činjenicu da postoje kemija, biologija, logika itd. No pozicija koju razvija u *SST* ipak zahtijeva neovisnu i zasebno obrazloženu teoriju predmeta koja bi služila općim svrhama njegovih pothvata.

4. Spoznajna teorija kao nauka

Spoznaja je, dakle, predmet psihologije, teorije predmeta i metafizike, a spoznajna teorija nije nikakva znanost. No pred konac *SST* (228) Vuk-Pavlović ipak priznaje da spoznajna teorija jest filozofska disciplina, i to kao *nauka*. Što bi to moglo značiti?

Ranije u *SST* (69–72) Vuk-Pavlović je objasnio u kojem smislu upotrebljava izraze »znanost« i »nauka«. Znanost je, kao što smo vidjeli, sustavna eksplikacija jednog jedinstvenog kategorijalnog područja vođena jedinstvenom metodom. No znanosti se, kako bi ostvarile svoju svrhu, mogu kombinirati. Kada se znanosti kombiniraju imajući u vidu neku praktičnu svrhu, tada nastaje nauka kao primijenjena znanost, čiji su tipični primjeri medicina i tehnika. Naravno, znanosti se ne moraju kombinirati samo radi neke praktične svrhe ili primjene, kao što je to slučaj s medicinom i tehnikom. Mogu se kombinirati i

radi čisto teoretske svrhe, čemu svjedoče primjerice astrofizika, biokemija itd. Po svemu sudeći, Vuk-Pavlović i takve slučajeve uzima u obzir, iako nije jasno misli li da bi kombinaciju znanosti u čisto teoretske svrhe trebalo nazivati »znanost« ili »nauka«. Uostalom, izraz »primijenjena znanost«, kako naziva nauku, može značiti i »znanost primijenjena na neku drugu znanost« ili neko drugo kategorijalno područje i »znanost primijenjena na praktičnu svrhu«. U svakom slučaju, Vuk-Pavlovića više zanima ovaj drugi slučaj.⁴⁴ Ipak, ostaje otvoreno pitanje u kojem je točno smislu spoznajna teorija nauka. Treba li je shvatiti kao kombinaciju psihologije i teorije predmeta formirane radi neke praktične svrhe, poput medicine ili tehnike, ili kao sasvim teoretsku kombinaciju tih dviju disciplina, poput astrofizike ili biokemije? Budući da Vuk-Pavlović više naginje tome da izraz »nauka« rezervira za kombinaciju znanosti usmjerenu na praktičnu primjenu, prva je mogućnost vjerojatnija, no onda se postavlja pitanje koja bi bila praktična svrha spoznajne teorije. Druga pak mogućnost ostavlja otvorenim pitanje zašto bismo kombinaciju dviju znanosti nazivali »nauka«, a ne »znanost«.

Stvari se unekoliko kompliciraju u *SST* 183–189, u odjeljku u kojemu Vuk-Pavlović pokazuje da spoznajna teorija nema jedinstvenu metodu, nego mora kombinirati metode znanosti od kojih je sastavljena, psihologije i teorije predmeta. Tamo razmatra prigovor koji bi mogao uputiti netko tko i dalje insistira na jedinstvenosti spoznajne teorije kao znanosti. Naime, ako se spoznajna teorija uistinu raspada na psihologiju, teoriju predmeta i metafiziku, onda bi se moglo tvrditi da odatle slijedi kako nema ni estetike ni etike ni filozofije religije, filozofije kulture itd., jer »<...> se i njihovi problemi mogu kako psihologički zahvatiti tako i normativno odrediti, a konačno možda pače u izvjesnom obziru i s nekog metafizičkog gledišta osvijetliti, prema čemu bi se i one morale raspasti u više znanosti, kad bi iznesena tvrdnja bila uistinu opravdana«.⁴⁵

Prigovor je smislen, iako nije jasno u što se točno, prema tome zamišljenom suparniku, estetika, etika itd. raspadaju. Pretpostavimo da je predmet etike dobro, a predmet estetike lijepo (da stavimo na stranu kompliciranije slučajeve drugih disciplina koje se ovdje spominju, kao što su filozofija religije i filozofija kulture). Moglo bi se tvrditi, slijedeći Vuk-Pavlovićevu argumentaciju u *SST*, da dobro i lijepo imaju svoj psihološki korelat, doživljaj, i da su utoliko

⁴⁴ »Razvitak naučnoga rada štaviše pokazuje, da je neko znanstveno istraživanje moralo ponajčešće obuhvatati u raznolikom opsegu više među sobom različitih znanosti, da se zadovolji svrha, zbog koje se je ljudski duh na takvo istraživanje uopće dao. Redovno to pak biva kod onih istraživanja, koja su neposredno upravljena na neku skroz praktičku svrhu, čemu kao jasan primjer može dobro služiti medicina ili možda tehnika« (Vuk-Pavlović, *SST*, pp. 69–70).

⁴⁵ *Ibid.*, p. 183.

predmet psihologije. No koja bi znanost proučavala njihov objektivni korelat koji bi trebalo, kako kaže, »normativno odrediti«? To bi, po svemu sudeći, također bila teorija predmeta, u čiju domenu spada i proučavanje normativnih aspekata predmeta, kako doznajemo iz završnog dijela *SST*, gdje se pokazuje da je objektivni korelat očitosti, naime valjanje ili istinosna vrijednost, također objekt teorije predmeta.

U svakom slučaju, Vuk-Pavlović prihvaća prigovor: da, ni etika, estetika itd. nisu znanosti, nego »'nauke' u sasvim određenom smislu organizirane prema osobitoj svojoj svrsi« (*SST*, 184, pri čemu u bilješci upućuje na ranije provedeno razlikovanje znanosti i nauke). Potom nastavlja:

»U ovim se *filosofičkim naukama* ili *disciplinama* radi prvotno uvijek o dohvatanju i dokučivanju *metempiričkih* predmeta, kojih bistvo dovodi do izraza i razvoja temeljna pitanja i osnovne probleme ovih disciplina. Time pak, što se empirički fundamenti ovih metempiričkih predmeta svrhovito suispituju, nastaje neki u stanovitom smislu ograđeni krug problema, kojih određenje i obradba tvore sadržaj takvih *filosofičkih nauka*.«⁴⁶

Dakle, sadržaj filozofskih nauka su određenje i obrada problema koji nastaju ispitivanjem empiričkih osnova metempiričkih predmeta. Ti problemi čine »ograđeni krug«, što bi trebalo implicirati da su specifični za pojedinu disciplinu upravo kao nauku. Nije, međutim, jasno kakvi su to problemi. Spoznaja, dobro i lijepo su metempirički predmeti i kao takvi predmet su metafizike. Empiričke osnove tih metempiričkih predmeta ispituju, u slučaju spoznajne teorije, psihologija i teorija predmeta. Što preostaje kao objekt ispitivanja spoznajne teorije kao nauke nakon što su psihologija i teorija predmeta ispitala empiričke osnove spoznaje, a metafizika njezine metempiričke osnove? Na prvi pogled, neku nejasnu naznaku odgovora na to pitanje nalazimo u tvrdnji da problem nauke nastaje tako što se »empirički fundamenti ovih metempiričkih predmeta svrhovito suispituju« (naš kurziv), što bi moglo sugerirati da empirički problemi nauke nastaju kombinacijom empiričkih istraživanja konstitutivnih znanosti. Međutim, odmah potom Vuk-Pavlović napominje, i to s pravom, da su tako nastali problemi u osnovi metempirički: »Samo je tako [naime, na način opisan u prethodnu navodu] moguće, da se predmeti odnosno elementi predmeta različitih znanosti u izvjesnoj skupnosti ispituju, međusobno omeđe te napokon dovode u određene – *metempiričke* – snošaje.«⁴⁷ Štoviše, malo kasnije napominje da čak i najneznatnije prepletanje metoda konstitutivnih znanosti zavodi na »zapletaje problema« koji se osnivaju na nedopuštenju prelaženju

⁴⁶ Ibid., p. 184.

⁴⁷ Ibid., naš kurziv.

u drugi rod »<...> ili pače na neosnovane, ponajčešće sakrivene metafizičke postavke, koji nesamo da čine probleme zamršenijima, nego i vode do sasvim neosnovanih njihovih formulacija.«⁴⁸

Po svemu sudeći, u priznanju da je spoznajna teorija ipak nekakva filozofska disciplina, i to kao nauka, ne treba tražiti ujedno priznanje činjenice da postoji neko specifično područje istraživanja koje pripada samo njoj. Njezino područje istraživanja u potpunosti je pokriveno psihologijom, teorijom predmeta i metafizikom. Nakon što ju je skinuo s trona prve filozofije, Vuk-Pavlović, kako se čini, samo želi naglasiti da to ne znači da je treba ukloniti iz filozofskog kurikulumu.

Zaključak

Kao pokušaj skidanja spoznajne teorije s trona znanosti i njezino nadomještanje metafizikom *SST* je samo djelomično uspješna. Dok je u neokantovskim sustavima spoznajna teorija kao refleksija o uvjetima mogućnosti znanstvenog znanja služila kao temelj znanostima, Vuk-Pavlović u *SST* pretpostavlja, obratno, da je znanost kao sam po sebi dobro utemeljen i zaokružen sustav mjerodavan kriterij za ispitivanje mogućnosti spoznajne teorije. Ta pretpostavka zahtijeva metafizičko opravdanje. I uistinu, unatoč svojem naslovu, *SST* je zapravo knjiga iz metafizike – iako bi, na kraju krajeva, »metempirika« ipak možda bio bolji izraz, s obzirom na to da se bolje uklapa u sustav koji leži u pozadini Vuk-Pavlovićeva pothvata – jer slijedimo li njegove izvode, proučavanje strukture spoznajnog doživljaja, spoznaje kao predmeta višeg reda i statusa spoznajne teorije zapravo pripadaju metafizici. Kao rasprava iz metafizike, ona ipak ostavlja barem dvije važne skupine pitanja otvorenima. Kao prvo, ostalo je nejasno zašto bi metafizika, za razliku od spoznajne teorije, uopće bila nekakva znanost. Ostalo je nejasno koji je njezin homogeni predmet i koja je njezina jedinstvena metoda, a samim time i odgovor na pitanje zašto bi ona dijelila obilježje znanosti kao i etablirane discipline kao što su kemija, fizika, psihologija itd. Kao drugo, za razliku od Meinonga, kod Vuk-Pavlovića je metafizika zamišljena kao znanost koja je šira od teorije predmeta. No njezina se prava domena ne može zadovoljavajuće odrediti bez preciznog određivanja domene i metode teorije predmeta. U *SST*, međutim, zadovoljavajući opis teorije predmeta ipak izostaje. Stoga je vraćanje metafizike na tron znanosti ipak provedeno samo djelomično. Nažalost, Vuk-Pavlović se toj zadaći u svojem kasnijem radu više nije vratio.⁴⁹

⁴⁸ Ibid., p. 187.

⁴⁹ Ovaj rad nastao je u sklopu istraživačkih projekata »Javna filozofija«, koji se provodi na Institutu za filozofiju u Zagrebu u razdoblju 2024–2027, prati ga Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske te se financira sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka

Pavao Vuk-Pavlović's Metaphysics of Cognition

Summary

This paper examines the status of epistemology in the philosophy of Pavao Vuk-Pavlović. In the first chapter, we analyze in detail the structure of cognition and its rootedness in experience. In the second chapter, we argue that this analysis belongs to metaphysics rather than epistemology, and we point out several issues related to Vuk-Pavlović's conception of metaphysics. The third chapter highlights certain shortcomings in his understanding of the theory of objects, while the final chapter addresses ambiguities in his view of epistemology as a kind of applied or practical science (*nauka*). In conclusion, we argue that Vuk-Pavlović's account of the status of epistemology leaves too many important questions unanswered to support the claim that he has definitively shown that the starting point of philosophy should be metaphysics rather than epistemology. The ambitious project he pursued is undoubtedly important and original, especially in the first part of *Spoznaja i spoznajna teorija (Cognition and Epistemology)*, where his subtle analysis of consciousness convincingly shows, at the very least, that any account of knowledge and cognition must take into account the basic structure of experience. However, we maintain that the conclusions drawn in the second part of the book concerning the status of epistemology require a more detailed and compelling justification.

Keywords: cognition, epistemology, experience, metaphysics, Pavao Vuk-Pavlović, theory of objects